Һайндэрөөр, хүндэтэ нүхэд!

Бүхы оронуудай пролетаринар, нэгэдэгты!

БУРЯАД ҮНЭН

СОВЕТСКЭ СОЮЗАЙ КОММУНИС ПАРТИИН БУРЯАДАЙ ОБКОМОЙ, БУРЯАДАЙ АССР-эй ВЕРХОВНО СОВЕДЭЙ, МИНИСТРНҮҮДЭЙ СОВЕДЭЙ ОРГАН

1921 оной 21-һээ гарана | № 156 (16679) | 1984 оной июлиин 7, суббото | Сэн 3 мүнгэн.

ХА ДҮҮ ЭГЭДЭЛ

...ДЭР— манай арадай жабхаланта һайндэр мүндэлэн ...Россин гүрэндэ Буряад ороной һайн дураараа оро...жэлэй алдарта ой гүйсэбэ. Энэ үйлэ хэрэг түүхэ... удха шанартай байгаа. Ородой гүрэнэй бүридэлдэ ..., буряад арад гадаадын добтолгоһоо хамгаалагда...хыгаа амгалан ёһоор хүгжөөжэ захалһан байна. Саа...тэрэ хани барисаань үзэгдоо дуулдаагүйгөөр һалба...ноо һэн. Нэгэн адляар мүлжүүлэгдэжэ, үгырэл ядаа...э байһан хоёр арад өөһэдынгөө дарлагшадта, мүн ...засагай гүрэн түрэдэ эсэргүүгээр суг хамта тэмсэжэ ...түүхэтэй.

...ел Агуухэ Октябриин социалис революциин, ле...национальна политикын ашаар хэдэн зуун жэлэй гэзэг...дэлаа буряад арад усадхажа, өөрынгөө гүрэн түрэ ...в юм. В. И. Ленин Буряадай Автономито Совет Со...республика байгуулагша мүн болоно.

...т засагай жэлнүүдтэ Коммунис партиин ба Совет ...саг үргэлжын анхарал оролдолгоор, ород арад ту...аха дүү бүхы совет арадуудай энэрхы сэдьхэлэй ...элгэр туһаламжаар хаанта Россин эгээл гээгдэнги ...йһан Буряад орон социально-экономическа болон ...ьтурааа хүгжөөлгэдэ асари ехэ амжалтануудые ...энээнииие манай республикын байгуулагдаһаар 60 ...лэй туршада туйлаһан бата алхамууд үнэн зүбөөр ... харуулна бушуу. Энээхэн хугасаа соо республика ...он һалбаритай хүдэр томо промышленность бай... Мүноо үедэ республикын промышленна предприя... үйлэдбэрилдэг продукциин юрэнхы хэмжээн 1923 ...о 1434 дахин үргаһан байха юм. Хэрбээ урдандаа ...арбаад багахан предприяти байһан һаа, мүнөө рес...най 200 гаран фабрика, заводууд болон комбина...родукциие манай олон тоото хизаар, областьнууд..., хилын саанахи 50 гаран гүрэнүүд хэрэглэдэг юм. ... хамта һүүлэй үедэ республика дотор капитальна ...үргэнөөр ябуулагдана. Хэдэхэн үдэрэй урда тээ ...арай түмэр замай эгээ хүшэр участогуудай нэгэн ...уряад оронноймнай газар дайда дээрэхи барилга ...эжэ үшөө нэгэ бата алхам хэгдэбэ. Зүүн Сибириин ...ас-Дурна зүгтэхи эгээл томо Гусиноозерско ГРЭС, ...оной нүүрһэнэй уурхай хүсэндөө оробхой.

...икын хүдөө ажахы дээрэшье энээнһээ бага бэ...эн хубилалтанууд болоо. Тэрэниие тооложе бара...бшоlхсдо, хүдөө нютагуудтамнай олон һалбари...о томо колхоз, совхозууд хүгжэжэ байнхай. ...оз, 62 колхоз, ажахынууд хоорондын хори га...дприяти хүдөө ажахын экономикые түлөөлэн ха...эдэнэр жэл бүри дунда зэргээр 356 миллион тү...лдэб янзын продукци үйлэдбэрилнэ.

...эн социалис байгуулалтын үедэ арад зоной оюун ...ёлон дэлбэржэ, соёл культурын хүгжэлтэдэ гайхам...алтануудтайбди. Урдань үргэн олониитэ ажалша...в үзэг бэшэг мэдэхэ хүнүүдые арбан хургаараал ...боломоор байгаа һаа, мүнөө республика дотоpнай ...ган гаран мэргэжэлтэд хүдэлнэ. Дүрбэн институт ...ран техникумууд иимэ мэргэжэлтэдые бэлдэ...ихэдэ СССР-эй Наукануудай академиин ... отделениин Буряадай филиалда эрдэм ухаанай ... һалбаряар ухаалан шэнжэлгэ хэгдэжэ байдаг.

... литература ба искусство улам һалбаран мандажа ...еспубликын уран зохёолшодой, уран зураашадай ...д дэлхэйн олон тоото ороноор таранхай, хүгжэм...дүүшадаймнай гялгануд хаа хаанагүй ирагуу һай...эдлэжэ байдаг. Дээдэ зэргын «академическэ» гэнэ ...гэдэ Буряадай оперо болон балетэй Ленинэй ор...уряад драмын Ажалай Улаан Туган орденто театр...ртэһэнкинь энээнэй эли тодо гэршэ болоно. Республи...оной соёл болбосорол. һуудал байдал үндэһөөрөө ху...ажалшадай ажабайдал хэлбэришэгүйгөөр һайжараа. ...олон соёл культурада үндэр амжалтануудые туй...гаа түлөө Буряадай Автономито Совет Социалис ...ка Ленинэй, Октябриин Революциин, Арадуудай ...исаанай орденуудаар шагнагдаһан алдартай. Эгээл ...дарта ойгоо тэмдэглэжэ байхадамнай ниислэл хо...н-Үдэмнай Ажалай Улаан Тугай орденоор шагнагда...дэрэмнай баяр нэмэбэ.

...түрүүн, аяар 325 жэлэй урда тээ агуухэ ород ...һайн дураараа хуби заяагаа хэтэ мүнхэдөө холбо... буряад зон ямар ехэ золтойб, жаргалтайб! Энээ...гүн удхань, эшэ үндэһэниинь хоёр арадай алдарта ...хани барисаанһаа һабагшатай эхитэй юм. Тиимэл ...манай арад ехэ баяртай, омогорхолтойгоор түүхэтэ ...үндэрлэжэ байна гээшэ.

...ликын ажалшад ажалай болон политическэ ехэ дэб... оршон байдалда энэ найраа угтаба. КПСС-эй XXVI ... партиин ЦК-гай удаадахи Пленумүүдэй шиидхэбэри... бодото хэрэг дээрэнь бэелүүлэн, 1984 оной ба бүхы ...гэдэхи табан жэлэй түсэбүүдые дүүргэхын түлөө ...олониитын дунда социалис мүрысөөн үргэнөөр дэл... Илангаяа түүхэтэ ойн баярай хүндэлэлдэ арадай ажа...ари бүхэндэ шэнэ амжалтанууд туйлагдаа. Хаа хаана...ай журам ба эмхидхэл бэхижэнэ, үйлэдбэриин бо...ын хэрэгүүдтэ ажалша коллективүүдэй үүргэ дээ...ээл эдэ үдэрнүүдтэ үнгэрһэн хахад жэлэй түсэбэй ...айгаар дүүргэгдэһэн тухай баяртай мэдээсэлнүүд ...енна предприятинуудһаа, барилганууд дээрэһээ, ... совхозуудһаа үдэр бүхэндэ редакцида орожо бай... мэдээсэлнүүдые дуулахадаа ажалша хүн бүхэнэй сэдь...н баяраар бил-арна. Мүнөө үедэ республикымнай һал...ндэ элдэб арадай ба үндэһэн яһатанай олон тоото ...эд мүр мүрөө түшэлсэн, хани ёһоор халуун гараа ...адхалсаад, хүхюу баяртайгаар ажаһууна, ажаллана. ...унда ород ба украиншье, белорус болон казахшье, ...эстоншье, чуваш болон татаршье арадуудай хүбүүд. ...ии. Иимэ олонациональна коллектив совет арадайн... оронойнгоо аша туһада нэгэ бүлэ шэнги эбтэй ... ажаллана, ажахыгаа, соёл гэгээрэлээ хүгжөөлгэ...амжалта, шэнэ илалта туйлана саашадаашье туйгажа ...амжаргүй. Иигэжэ бүхы совет арадуудай, түбхын ... агуухэ ород арадай арюун сэдьхэлэй бодото туһа... Буряадаймнай республика олишье талаараа амжал...жэлтэтэй. Энэ хани барисаанай, харилсаа холбооной ... улам бүри бэхижэжэ, батажажа, мандажа байһаниинь ... Социалис нациинуудай хүгжэлтын жама ёһонь ха юм. ...гүрэндэ Буряад ороной һайн дураараа ороһоор 325 жэ...ярайнгаа найрай үдэр буряад арад агуухэ ород арад...лалта амжалтануудыемнай эмхидхэгшэ ба ударидагша ... Союзай Коммунис партида халуун зүрхэнэй баяс...ргэжэ, саашадаа бүри ехэ бата алхам хэхэ байһанаа ...в.

КПСС-эй ЦК-гай ПОЛИТБЮРОДО

КПСС-эй ЦК-гай Политбюрогой ээлжээтэ заседани болоожо, ажахын ба социально-соёлой байгуулалтын, мүн ороной гадаадын политикын зарим асуудалнуудые зүбшэн хэлсэбэ.

Байгал-Амарай түмэр замай барилгада хабаатай зарим асуудалнуудаар нүхэр Г. А. Алиевай хэһэн мэдээсэлые ЦК-гай Политбюро шагнаа. Бүхы дээрээ түмэр замай барилга хурдан түргэнөөр хэгдэжэ байна гэжэ тэмдэглэгдээ. Хүндэ хүшэр сагай уларилай эрхэ байдалда ехэ хүдэлмэри бэелүүлэгдэһэн, олон хүүргэнүүд, тоннельнууд ба бусад барилганууд хэгдэһэн байна. Һууришан түбхинүүлэгдээгүй нютагуудта шэнэ һуурин тосхонууд бодхоогдоно. Эдэ бүгэдэ хүдэлмэришэд болон инженерно-техническэ хүдэлмэрилэгшэдэй, нютагай партийна, совет, профсоюзай комсомолой организацинуудай шууд сэхэ хүсэлэл оролдолгонуудай, олохон республиканууд, хизаарнуудай ба областьнуудай ажалшадай шефскэ туһаламжын үрэ дүн болоно. Гол түмэр зам табилгые болзорһоонь урид— Агуухэ Октябриин 67 жэлэй ой болотор дүүргэжэ, бүхы түмэр зам дээгүүр поезднуудай ябалгые хараалагдаһан болзорһоо нэгэ жэлээр урид нээхэ талаар шэглүүлэгдэһэн барилгын коллективүүдэй үүсхэлые КПСС-эй ЦК-гай һайшаалга барилгашад болон ашаглагшадай дунда ажалай шэнэ үүсхэл эдэбхи бадарааба.

Гэхэтэй хэмтэ зарим тэды дутуу дундануудта, шиидхэгдээгүй асуудалнуудта анхаралаа хандуулбад. Тусхайлбал, хаа хаанагүй барилга үргэлжэ дээрээ бэелүүлэгдэнэгүй. Локомотивна ба вагонно ажахын объектнүүдые барилга, харгы замые инженернэ талаарнь хангалга, байрын гэрнүүдые, хүүгэдэй эмхи зургаануудые, больницануудые, поликлиникэнүүдые, худалдаа наймаанай ба ниитын эдеэ хоолой предприятинуудые барилга гээгдэлдэ орожо байнхай.

Байгал-Амарай түмэр замай ашаглалгада оруулагдаха объектнүүдые саг болзор соонь тушааха хэмжээнүүдые абахыень, оньһон техникэ, түхеэрэлгэ, хэрэгсэлнүүдые, материалнуудые барилгада жэгдэ һайнаар эльгээхыень, байрын гэрнүүдые, соёлой-ажаһуудалай объектнүүдые ашаглалгада оруулха түсэбүүдые наринаар бэелүүлхыень КПСС-эй ЦК-гай Политбюро зохихо министерствэнүүдэй, албан зургаануудай хүтэлбэрилэгшэдтэ дурадхаба. БАМ-ай оршон тойронхи нютагуудай байгаалиин баялигуудые түргэнөөр ашаглаха, эндэ үйлэдбэриин шэнэ һалбаринуудые хүгжөөхэ, автомобильна харгы замуудые үргэдхэхэ, заһаха, харгы замай жэгдэ һайн хүдэлмэриие хангаха хамһабариин албануудые байгуулха шухала гэжэ тэмдэглэгдээ.

Парашюдуудые туршаха ба хэрэглэхэ талаар онсо габьятай байһыень, олон жэл соо хүдэлһыень тэмдэглэхэ зорилготойгоор «СССР-эй габьяата туршагша-парашютист» гэһэн хүндэтэ нэрэ зэргэ тогтоохо тухай дурадхалые КПСС-эй ЦК-гай Политбюро дэмжэбэ.

Нүхэд К. У. Черненко болон А. А. Громыкын Великобританиин гадаадын хэрэгүүдэй ба харилсаанай хэрэгүүдэй министр Дж. Хаутай хэһэн хөөрэлдөөнүүдэйнь дүнгүүд зүбшэн хэлсэгдэжэ, һайшаагдаһан байна. Хэрбээ Англиин талын тиимэ хараа бодолтой байгаа гээшэ һаань, үргэн олон асуудалнуудаар совет-англиин харилсаае эдэбхитэйгээр хүгжөөхөөр манай орон бэлэн юм гэжэ тэмдэглэгдээ. Советскэ Союзай һанамжын ёһоор, иимэ харилсаан уласхоорондын түгшүүрилые һуларуулха, эб найрамдалые, арадуудай аюулгүй байдалые бэхижүүлхэ хэрэгтэ ехэ туһа хүргэхэ байгаа бшуу.

КПСС-эй ЦК-гай Политбюрогой заседани дээрэ бусад зарим асуудалнууд зүбшэн хэлсэгдэжэ, шиидхэбэринүүд баталагдан абтаһан байна.

ҮНДЭР ШАГНАЛ ЗОРИГЖУУЛНА

Россин гүрэндэ Буряад ороной һайн дураараа ороһоор 325 жэлэй ойтой болон Совет Буряад ороной ниислэл хото Улаан-Үдые Ажалай Улаан Тугай орденоор шагнаһантай дашарамдуулан, ниитэ-политическэ удха шанартай үйлэ хэрэг буурал түүхэтэй аад, хододоо залуу манай нютагта баярай оршон байдалда үнгэрбэ.

Үндэр шагнал хайрын түлөө нэн түрүүн парти, правительствадаа гүн сэдьхэлэй баяр баясхалангаа элирхэйлнэбди.

Манай Буряад ороной ехэ һайндэртэй, ниислэл хотымнай үндэр шагналда хүртэһэнтэй, дашарамдуулан, КПСС-эй Буряадай обкомдо, Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй Президиумдэ болон Министрнүүдэй Соведтэ, город болон республикын хүдэлмэришэд, колхозингууд, интеллигенци, бүхы ажалшадта КПСС-эй Центральна Комитедэй Генеральна секретарь, СССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй Түрүүлэгшэ Константин Устинович Черненкын эльгээһэн үнэн зүрхэнэй амаршалга урма зоригыемнай улам бадаруулна.

Тэрээн дотор Буряад ороной түүхэтэ хүгжэлтэдэ, социалис болон коммунис байгуулалтада туйлаһан амжалтануудта үндэр сэгнэлтэ үгтэнхэй. Буряад ороной туйлалтанууд хадаа социалис интернационализмын бодото бэелэл, социалис байгуулалтын бүлюу талын, КПСС-эй ленинскэ национальна политикын агуухэ хүсэнэй тодо хурса гэршэлэлтэ болоно ха юм.

Городоймнай ажалшад КПСС-эй ЦК-гай апрелиин (1984 он) Пленумэй болон СССР-эй арбан нэгэдэхи зарлалай Верховно Соведэй нэгэдэхи сессиин дүнгүүдһээ уламжалһан политическэ болон ажалай асари ехэ дэбжэлтын оршон байдалда урагшаа дабшана.

Ажалша коллективүүд КПСС-эй ЦК-гай апрелиин Пленумэй шиидхэбэринүүдые бэелүүлхэ, һүүлэй үедэ бии болоһон һайн хубилалтануудые баталха талаар габшагай оролдолго гаргажа байнхай. Байгша оной түрүүшын хахад жэлдэ городой бүхы һалбариин предприяти, барилганудай, эмхи зургаануудай хүдэлмэриин дүнгүүд энээниие гэршэлнэ.

Промышленна продукци худалдаха түсэб городтомнай 100,8 процент дүүргэгдэнхэй. Түсэбһөө гадуур 4 миллион 350 мянган түхэригэй продукци хэрэглэгшэдтэ эльгээгдээ.

Түсэбтэ даабаринуудта орходоо бүри түргэнөөр ажалай бүтээсэ ургаа. Ехэнхи предприятинууд продукциин өөрынь үнэ сэнгые хямдаруулжа шадаа. Үйлэдбэри дээрэ журамай болон эмхидхэлэй хэмжээн һайжараа.

Экономикын, наукын, гэгээрэлэй, элүүрые хамгаалгын, соёлой талаар хаа хаанагүй эршэтэй хүдэлмэри дэлгэржэ, урда жэлнүүдэй гээгдэл усадхагдажа, табигдаһан түсэбүүдэй бэелүүлгын түлөө хүнүүдэй харюусалгань дээшэлнэ.

Буряад болон ород арадуудай эбдэршэгүй хани барисаан XVII зуун жэлэй жараад онуудта Россин бүридэлдэ Буряад ороной һайн дураараа оролгын үеһөө эхитэй. Бата бэхи хани барисаагаа манай аха дүү арадууд зуун жэлнүүдэй хатуу шалгалтанууд соогуур нангинаар сахижа ябга юм. Хаанта засагай болон нютагай баяд ноёдой хархис аашанууд, арадууд хоорондын хёмороо зүришэлдөөе һүжэрөөхэ гэһэн һэдэлгэнүүд тэдэнэй улам дүтэ бололгодо һаад табижа шадаагүй бшуу.

Ленинэй партиин ударидалга доро ажалша түмэнэй революционно тэмсэлые Россин пролетариадай толгойлжо, хаанта засагай урдаһаа Россин ажалшадай эсэргүүсэлтын тэмсэлые ороной бүхы районуудта, тэрэ тоодо Буряад нютагташье, үргэнөөр дэмжэһэн байгаа.

Буряад ороной хүбүүд ангиин талаар өөһэдынгөө аха дүүнэртэй нэгэ зэргэдэ жагсан, Ленинэй партиин ударидалгаар граждан дайнай дүлэн соогуур тэмсэжэ, совет засагые мандуулаа һэн. Түрүүшын революционер большевигууд: Цыремпил Цыремпилович Ранжуров, Павел Сергеевич Балтахинов, Михей Николаевич Ербанов гэгшэдэй нэрэнүүд буряадай түүхэдэ алтан үзэгүүдээр бэшэгдэнхэй. Улаан-Үдын ажалшад ородой гурбан революциин үедэ арадай хэрэгэй, коммунизмын суртал һургаалнуудай түлөө ами наһаяа үгэһэн тэмсэлшэдэй дурасхаалые нангинаар сахидаг гээшэ.

Совет засагай илан мандаһанай удаа Ленинэй гар табилгатай декредэй үндэһөөр буряад арад өөрынгөө түүхэдэ түрүүшын гүрэн түрэтэй болоһон байгаа. Аха дүү бусад арадуудтай хамта буряад арад олонациональна ниитэ гүрэн түрые байгуулан бэхижүүлхэ хэрэгтэ горитой хубитаяа оруулһан түүхэтэй.

Коммунис партиин ленинскэ национальна политикын ашаар манай арадуудай хани нэгэдэл улам бэхижэн һалбаржа, шэнэ удхатай боложо байнхай.

Илангаяа Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агуухэ дайнай хүшэр жэлнүүдтэ энэ хани барисаан бүри элеэр харагдаа һэн. Манай агуухэ ороной бусад арадуудтай хамта буряад арад дайсаниие бута сохилгодо эдэбхи түгэс хабаадаһан байна. Эсэгэ ороноо хамгаалгын үедэ гаргаһан эрэлхэг габьяагайнтаа түлөө арба гаран мянган улаан-үдынхид Советскэ Союзай орден, медальнуудаар шагнагдажа, эрхим хүбүүдной Советскэ Союзай Геройн нэрэ зэргэдэ хүртөө юм. Нэрлэбэл П. Т. Харитонов, Д. Ж. Жанаев, С. Н. Орешков, Б. П. Ущев, Г. С. Асеев, Г. Н. Москалев, Н. Я. Клыпин, П. Ф. Сенчихин болон бусад болоно.

Ара талада үлэжэ, завод фабрикануудта хүдэлһэн зоншье илалтые шэрээлсээ юм. Городой олохон предприятинууд фронтдо хэрэгтэй продукци гаргадаг байгаа. Дайнай жэлнүүдтэ ажалай амжалта туйлаһанай түлөө республикын арадай ажахын 250 хүдэлмэрилэгшэд СССР-эй орден, медальнуудаар шагнагдаа бэлэй. Фронтдо һайн дураараа туһаламжа үзүүлхэ хүдэлөөндэ улаан-үдынхид мүн лэ эдэбхи түгэсөөр хабаадаһан түүхэтэй. Манай хотодо ажаһуугшадай мүнгэ зөөреэр, танкнуудай колоннонууд, самоледуудай эскадрилинууд болон сэрэгэй бусад техникэ бүтээгдэдэг байгаа юм.

Буряад ороной мүнөөдэрэй шэнжэ шарай тэрэнэй ниислэл хотодо болоһон үндэһэн хубилалтануудай жэшээ дээрэ тодо хурсаар харагдана, Улаан-Үдымнай предприятинуудта самоледууд болон гол мүрэнэй суднанууд, электродвигательнүүд болон орёо оньһон приборнууд, хүүргын түмэр хэрэгсэл болон тэжээл үйлэдбэрилгын машинанууд, нооһон бүд, трикотаж хубсаһан, шэл барилгын хэрэгсэл болон материалнууд бүтээгдэдэг, локомотив болон вагонууд һэльбэн шэнэлэгдэдэг байна.

Революциин үмэнэхи Верхнеудинскын хүн зонойнь 90 процентнь үзэг бэшэггүй һэн. Мүнөө Улаан-Үдымнай 57 һургуулинуудта 40 мянга тухай үхибүүд һуража, тэндэнь 2 мянган багшанар ажалладаг байха юм. Техническэ мэргэжэл олгодог олон һургуулинууд, дунда тусхай һуралсалай 17 эмхи зургаан, 4 институт, академическэ ехэ түб—СССР-эй Науканудай академиин Сибириин таһагай Буряадай филиал гэхэ мэтэнүүд бии гээшэ.

Республикын олонациональна искусствын эрхим урлал бүтээлнүүд, творческо коллективүүд болон гүйсэдхэгшэд нютагһаамнай холо саагуур мэдээжэ болонхой.

Революциин урда тээ медицинын талаар ахирхан мэдэсэтэй байһан хотодомнай мүнөө эмнэлгын стационарна 10 эмхи зургаан, 20 поликлиникэ, 79 элүүржүүлгын пункт тоологдоно. Тэндэ мүнөө үеын медицинскэ түхеэрэлгэнүүдээр зэбсэгжэһэн 1100 врач, 2500 дунда медицинскэ хүдэлмэрилэгшэд ажалладаг байна.

Улаан-үдынхид омогорхохо эрхэтэй. Һүүлэй 8 жэл соо экономико болон соёлой талаар амжалта туйлаһанай түлөө Буряад ороной ниислэл хото Бүхэроссин социалис мүрысөөндэ 5 дахин илажа, РСФСР-эй Министрнүүдэй Соведэй болон ВЦСПС-эй дамжуулгын Улаан тугта хүртэһэн, харин 1978 болон 1983 оной дүнгүүдээр хотомнай КПСС-эй ЦК-гай, СССР-эй Министрнүүдэй Соведэй, ВЦСПС-эй болон ВЛКСМ-эй ЦК-гай дамжуулгын Улаан тугаар шагнагдаһан байгаа. Городой ажалша коллективүүдэй ажалшадай, нэн түрүүн коммунистнуудай үүсхэл оролдолгые эдэ шагналнууд гэршэлнэ бшуу. Мүнөө городской партийна организацида ородог 435 партийна эхин организациин бүридэлдэ 19635 коммунист тоологдоно. Тэдэнэр бодото интернационализмын жэшээ харуулан, арад түмэнэй дунда эмхидхэлэй болон политическэ хүдэлмэриин, ажахын болон соёлой байгуулалтые хүтэлбэрилгын ниилээд ехэ дүй дүршэл нөөсэлэнхэй.

Россин гүрэндэ Буряад ороной һайн дураараа ороһоор 325 жэлэй ойн хүндэлэлэй социалис мүрысөөн дэлгэржэ, 1984 оной болон бүхы табан жэлэй харюусалгатай социалис уялганууд абтанхай. Зарим тэды дүнгүүдые согсолходо, ойн баярай хүндэлэлэй мүрысөөндэ — Советскэ район, болбосон түхэлтэй болгохо талаар — Октябрьска район илаба. Эдэ районууд КПСС-эй горкомой, арадай депутадуудай горсоведэй болон ВЛКСМ-эй горкомой ойн баярай Улаан тугаар болон Хүндэлэлэй грамотаар шагнагдаа.

Городой арадай ажахын һалбаринуудаар түрүүшын һууринууд «Электромашина» заводто, гадар трикотаж хубсаһанай фабрикада, «Бурятмебель» нэгэдэлдэ, һүнэй комбинадта, «Бурятнкоммунэнерго» нэгэдэлдэ, «Востоксибэлектромонтаж» управленидэ, трамвайн управленидэ, Улаан-Үдэ станциин коллективтэ болон бусадта олгогдоо. Дурсагдаһан ажалша коллективүүд мүн лэ КПСС-эй горкомой ойн баярай шагналнуудта хүртөө.

Городской партийна организациин коммунистнууд, Буряад ороной орденто ниислэл хотын ажалшад тэдэнэй урда табигдаһан зорилгонуудые нэрэтэй түрэтэйгөөр дүүргэхэ, КПСС-эй XXVI съездын, КПСС-эй ЦК-гай апрелиин (1984 он) Пленумэй шиидхэбэринүүдые бэелүүлхэ, коммунис байгуулалтын али бүхы талаар шэнэ амжалтануудые заатагүй туйлаха гэжэ КПСС-эй Центральна Комитедые, КПСС-эй областной комитедые, республикын правительствые найдуулна.

В. ТИМАШОВ,
КПСС-эй Улаан-Үдын горкомой нэгэдэхи секретарь.

ЕХЭ БАЯРАЙ ОРШОНДО

ҮЛЬГЭР домогто ороһон Үдэ, Сэлэнгэ мүрэнүүдэй уулзуур дээрэ 300 гаран жэлэй саада тээ үндын бодоһон Улаан-Үдэмнай Ажалай Улаан Тугай орденоор шагнагдаба. Энэ шагнал городой ажалшадай революционно хүдэлөөндэ ехэ габьяатай байһыень, Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агуухэ дайнай үедэ немец-фашис булимтарагшадтай тэмсэлдэ тэдэнэй хубитаяа оруулһыень, ажахын болон соёлой байгуулалтада үндэр амжалтануудые туйлаһыень үшөө дахин гэршэлэн харуулба бшуу. Үнэхөөрөө түрэл республикымнай ниислэл —Улаан-Үдэ хото агуу Октябриин наран доро танигдашагүйгөөр хубилһан байна. Урдандаа эгээл гээгдэнги, тоншье багахан, бирагүйхэн байһан городнай мүнөө оронноймнай зүүн зүгэй промышленна ба культурна томохон түбүүдэй нэгэн болонхой.

...Үсэгэлдэр Соведүүдэй талмай дээрэ Улаан-Үдын Ажалай Улаан Тугай орденоор шагнагдаһантай дашарамдуулан, мүн Россин гүрэндэ Буряад ороной һайн дураараа ороһоор 325 жэлэй ойдо зорюулагдажа түб хотымнай олон түмэн ажалшадай баярай митинг болобо. Арадай депутадуудай Улаан-Үдын горсоведэй гүйсэдкомой түрүүлэгшэ В. К. Агалов оролто үгэ хэлэжэ, митингые нээбэ. Удаань КПСС-эй Улаан-Үдын городской комитедэй нэгэдэхи секретарь В. С. Тимашов үгэ хэлэхэдээ, улаан-удынхидые үндэр шагналаарнь амаршалаад, саашадаа улам һайнаар хүдэлжэ, үшөө ехэ амжалтануудые туйлахыень уряалба.

Һүүлээрнь «Теплоприбор» заводой директор **В. Б. Нимаев**, авиационно заводой комплексно бригадын бригадир **Н. В. Хлыстов**, Советскэ Союзай Герой, РСФСР-эй габьяата уран зурааша, Улаан-Үдын хүндэтэ эрхэтэн **Г. Н. Москалев**, нарин сэмбын комбинадай нооһо илгагшадай бригадир, КПСС-эй обкомой бюрогой гэшүүн **З. П. Аносова**, Д. Банзаровай нэрэмжэтэ гүрэнэй «Хүндэлэлэй Тэмдэг» орденто багшанарай институдай студентка **Э. Хамаганова** гэгшэд баярай үгэнүүдые хэлэжэ, бодото ажал хэрэгээрээ үндэр шагналые харюулха байһанаа найдуулба.

Хүдөөгэй ажалшадай зүгһөө улаан-удынхидые КПСС-эй Баунтын районой нэгэдэхи секретарь Б. Д. Раднаев үнэн зүрхэнһөө амаршалаа.

Баярай митинг дээрэ амаршалгын халуун үгэнүүдые КПСС-эй обкомой нэгэдэхи секретарь **А. М. Беляков** хэлэһэн байна.

Митингдэ хабаадагшад КПСС-эй Центральна Комитедтэ, СССР-эй Верховно Соведэй Президиумдэ болон Министрнүүдэй Соведтэ амаршалгын бэшэг эльгээгээ.

Д. МУНКУЕВ.

ВЫСТАВКЭ НЭЭГДЭБЭ

Ц. С. Сампиловай нэрэмжэтэ уран зурагай музейдэ Россин гүрэнэй бүридэлдэ Буряад ороной һайн дураараа ороһоор 325 жэлэй ойн хүндэлэлдэ зорюулагдаһан выставкэ уржадэр нээгдэбэ. XVIII жэлһээ мүнөө үе болотор ородой болон буряадай мастернуудай урлажа бүтээһэн зүйлнүүд тус выставкэдэ дурадхагдаа.

Выставкые нээлгэдэ республикымнай соёлой министр Д. З. Жалсараев, тэрэнэй орлогшо Ю. Ж. Батуев, Буряадай АССР-эй арадай уран зурааша А. П. Хомяков, РСФСР-эй арадай уран зураашад А. Н. Сахаровская, А. В. Казанский, Советскэ Союзай Герой, РСФСР-эй габьяата уран зурааша Г. Н. Москалев болон бусад хабаадаа.

«Росситай хэтэ мүнхэдөө» гэжэ нэрлэгдэһэн тус выставкэ үргэн олон харагшадай халуун һонирхолые түрүүшын үдэрһөө үүсхэжэ захалба.

Манай корр.

МАНАЙШЬЕ ХУБИТА

Түрэл городойнгоо орденоор шагнагдаһан ушарые бидэ, «Бурятфермаш» заводой хүдэлмэришэд урма баяртайгаар угтабабди. Манай коллектив үшөөл залуу. Арбадахи, арбан нэгэдэхи табан жэлнүүдэй уулзуур дээрэ бии болоһон манай завод городой ба республикын эгээл залуу машина бүтээлгын предприяти болоно. Бидэ 1979 оной декабриин 19-дэ «ИРТ-165» гүхэлэй малай тэжээл жэжэдхэдэг мянгадахи түхеэрэлгээ гаргаа һэмди. Тэрэмнай гансашье республика дотороо бэшэ, мүн орон дотороо, Монгол, Венгри, Болгари гэхэ мэтэ оронуудта тараагдажа мэдээжэ болонхой. Бидэ жэл бүри иимэ 2 мянган түхеэрэлгэ бүтээнэбди.

Мүн коллективнайшье ургажа байнхай. Городойнгоо урданай алдар суута промышленна коллективүүдэй жэшээгээр бидэшье түрэл хотынгоо ургалта, хүгжэлтэдэ хубитаяа оруулха байхабди.

А. БУДАЕВ,
«Бурятфермаш» нэгэдэлэй слесарь.

ЭДЭБХИ ҮҮСХЭЛЫЕМНАЙ БАДАРУУЛАА

Республикымнай ниислэл хото—Улаан-Үдые гүрэн түрымнай үндэр хайра Ажалай Улаан Тугай орденоор шагнаха тухай СССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй Указ манай Ленинэй орденто локомотив-вагон заһабарилгын заводой коллектив урма баяртайгаар угтаба.

Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агуухэ дайнай эхилһэн түрүүшын үдэрһөө эхилжэ, заводоймнай олон хүдэлмэришэд фронтдо мордоо һэн. Заводоймнай эрхим хүдэлмэришэд С. Орешков, И. Вакарин гэгшэд дайнай газарта баатаршалга гаргажа, Советскэ Союзай Геройн нэрэ зэргэдэ хүртөө һэн. Түрэл хотымнай туйлаһан энэ ехэ амжалтада, фронтдо унаһан хүдэлмэришэдэймнайшье ехэ хубита бии. Городтомнай барюулагдаһан орден мүнөө үедэ хүдэлжэ байһан хүдэлмэришэдые бүтээсэ ехэтэйгээр хүдэлхыень уялгална.

А. САХИРОВ,
ЛВРЗ-гэй мастер.

ХАМТЫМНАЙ ХАМАГ ИЛАЛТА

ХАНИ ХАРИЛСААНАЙ ЖЭГҮҮР ДЭЭРЭ

РОССИН гүрэнэй бүридэлдэ Буряад ороной һайн дураараа нэгэдэн ороһоор 325 жэлэй суута ойе бидэ ехэ баяр баясхалангай оршон байдалда һайндэрлэжэ байнабди. Энэ түүхэтэ ушар хадаа буряад арадай ерээдүй сагай саашанхи хуби заяанда айхабтар гүнзэгы удха шанартай үйлэ хэрэг болоһон шуу. Тэрэ үе сагай хүсэн түгэс, хүгжэнги гүрэнтэй нэгэдэһэн буряадууд аюулта байдалһаа лаб батаар абарагдаха эрхэ нүхэсэл олоһон, ород хүнүүдэй тала ёһоной аша туһаар газар баялигаа ашаглаха, олзобори хэхэ дүршэлдэ һураһан, иигэжэ аха дүүгэй хани барисаанай үндэһэ һуури табигдаһан гээшэ.

Россин революционернүүдэй гурбан үеын түлөөлэгшэдэй Буряад орондо сүлэгдэн ерэжэ, нютагжан ажаһууһан ушар ородууд болон буряадуудай аха дүүгэй хани барисаае, харилсаа холбооe улам бэхижүүлһэн, революционно хүмүүжэлэй ба гэгээрэл болбосоролой саашанхи дабшалтые хурдадхаһан шуу.

Агууехэ Октябриин революциин ашаар 1923 ондо Буряад-Монголой Автономито Совет Социалис Республикые байгуулга хадаа бэеэ дааһан бүрин эрхэтэ гүрэн болон мандаха үргэн харгын эхи табиһан байха юм. Совет засагай жэлнүүдэй туршада Буряад орон танигдашагүйгөөр, үндэһөөрөө бадаран урагшаа дабшаа. Республикын экономико, соёл, эрдэм наука али зэргээр хүгжөө, бүхы буряад арадай һуудал байдал ямараар баяжаа гээшэб!

Энэ асари ехэ хубилалтые гансахан манай районой мүнөө үеын байдал дээрэһээ богонихоноор жэшээлэн харуулжа болоно. Хэнэйшье мэдэһээр, Улаан-Үдын район Тарбагатайн ород тосхонуудһаа, Ивалгын, Оронгын, Гильбэрын талын буряад нютагуудһаа нэгэдэн бүридэнхэй гээшэ ааб даа. Хэр угһаа хаяа хадхан түбхинэһэн ород болон буряад зон үнинэй тала танил болонхой, тарбагатайгаархин тарян ажал эрхилдэг, харин Сэлэнгын баруун талынхид адууһа малаа үсхэбэрилдэг байһан. Тэд мүнөө алинииньшье хүдөө ажахын үйлэдбэриин шухала шухала һалбаринуудые адли тэгшэ хүгжөөжэ байдаг лэ.

Манай районой гол үйлэдбэри хадаа хүдөө ажахы болоно. Газар дайда яһалашье үргэн даа. Аяар 6302,6 дүрбэлжэн километр болодог юм. Жараад тосхон һууринууд поселково, сельскэ болон сомоной 15 Соведүүдэй харьяата болон хубаардаг. Хүн зоноор нилээд баян гээшэбди. 42 мянга гаран хүн ажаһуудаг юм. Найман колхоз, найман совхоз, һуралсалай хоёр ажахы, Ивалгын туршалга-үйлэдбэриин ажахы, шубуунай хоёр фабрика, гахай үсхэбэрилгын комплекс гэхэшэлэн томо томо ажахынууд манай районой дэбисхэр дээрэ оршоно.

Парти болон правительствын үндэр ехэ туһаламжын, үдэр бүриин халуун анхаралай ашаар районойнгоо хүн зоной һуудал байдалые улам һайжаруулха, гэгээрэл болбосорол дэлгэрүүлхэ, ажана тэниглэн байдал хангаха талаар ехэ юумэн хэгдээ, хэгдэһээршье. Район дотор мүнөө 11 дунда, 10 найман жэлэй, 13 эхин, үхибүүдэй спортивно һургуулинууд хүдэлжэ байдаг. Тэндэ 6 мянга гарэн хүбүүд, басагад һурана. Тэдэниие 500 багшанер эрдэмдэ һургана.

Хүдөө ажахын үйлэдбэри тушаа мүн лэ богонихоноор тогтохо ушар гарана. Һүүлэй жэлнүүдтэ илангаяа мал ажалые хурдан түргэнөөр хүгжөөлгын замда оруулхын тула ехэ ехэ хэмжээнүүд абтаһан байна. Энэ хүдэлмэри үргэлжэлһөөр. Улаан-Үдын ба Сотниковой шубуунай фабрикануудай, Ивалгын ОПХ-гай Доодо-Ивалгын һү һаалиин комплексын, үхэр шахалгын «Никольский» совхозой, гахайн «Южный» гэжэ гол предприятиин үйлэдбэриин технологи, оньһожоруулга мүнөө үе сагай эрилтэдэ гүйсэд харюусана. Ороһото болон тэжээлэй ургамалнуудһаа гадна овощ, хартаабха тарилга улам үргэдэнэ. Урганьшье дээшэлнэ. Тэрэшэлэн сабшалангай үрэжэл һайжаруулха талаар горитой хүдэлмэри ябуулагдана.

Районой колхоз болон совхозуудай материально-техническэ үндэһэ һуури нилээд бэхижэнхэй. Ажахы бүхэн гомдолгүйгөөр алибаа техникээр, оньһон түхеэрэлгэнүүдээр, автомашинануудаар хүягжанхай гэжэ хэлэхэ шухала. Тэрэшэлэн тосхон бүхэндэ, малай байрладаг газар бүхэндэ үйлэдбэриин, соёлой, ажаһуудалай хэрэглэмжэ хангалгын объектнууд, байрын гэрнүүд жэлһээ жэлдэ олоор баригдажа, ашаглалгада тушаагдана. Энэ талаар мүнөөнэй байдалые арбан жэлэй саада тээхи байдалтай жэшээлэн сасуулха болоо һаа, этигэмээр бэшэ ехэ хубилалта тобойсо харуулха.

Манай райондо олон үндэһэ яһатанай түлөөлэгшэд ажаһуудаг, ажалладаг. Тэдэнэр бултадаа КПСС-эй XXVI съездын, партиин ЦК-гай удаадахи Пленумүүдэй шиидхэбэринүүдые бэелүүлхын тула шадал мэдүүлэн, эрмэлзэл түгэсөөр ажаллажа байна. Арбан нэгэдэхи табан жэлэй үнгэрһэн гурбан жэлдэ хүдөө ажахын продуктнуудые худалдаха гүрэнэй түсэбые ороһо тушаалгаар 130,2 процент, мяха—102 процент, һү—102 процент, ноохо—103 процент, үндэгэ —103,5 процент дүүргэһэн байна.

КПСС-эй ЦК-гай февралиин ба апрелиин Пленумүүдэй тогтоолнууд, тэдээн дээрэ КПСС-эй ЦК-гай Генеральна секретарь, СССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй Түрүүлэгшэ нүхэр К. У. Черненкын хэлэһэн үгэнүүд соо тодорхойлогдоһон заабаринууд болон тобшололнууд манай районой үргэн ниитэ ажалшадай анхарал ,халууноор татаһан, үшөө үрэ дүн һайнтайгаар хүдэлжэ, түйлаһанаа улам арьбадхаха зоригжол түрүүлһэн байна.

Манай Буряад ороной политическэ болон соёлой байдалда түйлай ехэ удха шанартай түүхэтэ ойе һайндэрлэжэ байхадаа, энэ жэлэй түрүүшын зургаа һарын хүдэлмэриин ябаса тушаа халта тогтолтой. Һү гүрэндэ худалдаха хахад жэлэй түсэб июниин 23-да дүүргэгдээ һэн. Даабаримнай 78,5 мянган центнер. Социалис мүрысөөнэй түрүү зэргэдэ ябаһан Ивалгын туршалга-үйлэдбэриин ажахын һү һаалиин комплекс болон фермэнүүдэй малшад зургаа һарын түсэб 127 процент, «Маяк» колхозой—121 процент болгоо. «8-ое марта», «Восход» колхозуудай, Оронгын совхозой болон бусад хэдэн ажахынуудай һаалишадай урагшатай ажалые тэмдэглэмээр.

Мяха гүрэндэ худалдаха хахад жэлэй түсэб бэелүүлэгдээ. Энэ хэрэгтэ «Южный» гэжэ гахай шахалгын ажахын коллективэй оруулһан хубита ехэ. Эндэхи гахайшад ходол магтаалда, үндэр шагналда хүртэдэг шуу. Тэдэнэй харууһалһан малые мяханай комбинатда тушаахадань центнерһээ дээшэ татадаг. Улаан-Үдын шубуунай фабрикын коллектив 30,6 миллион үндэгэ гүрэндэ ябуулха даабаряа зургаан миллионоор үлүүлбэ.

Энэ жэлдэ районой тарян ажалай хүдэлмэрилэгшэд хэзээ хэзээнэйхиһээ эмхитэйгээр, богони болзор соо, һайн шанартайгаар хабарай тарилгын хүдэлмэриие хэжэ дүүргэбэ. Тобшолон хэлэхэдэ, байгша ондо ороһо тарянай, огородой эдеэнэй, хартаабхын, тэжээлэй ургамалнуудай баян ургаса абаха үндэһэ һуури табигдаа гээшэ.

Районой промышленна предприятинуудай дундаһаа Шулуутын холимол тэжээлэй завод, Ивалгын типографи, Заудинска лесхозой коллективүүд хахад жэлэйнгээ даабариие амжалтатайгаар дүүргэжэ, социалис мүрысөөндэ илаһанда тоологдобо. Гэбэшье промышленна зарим коллективүүдэй бирагүй байдалтай байһан ушар манай сэдьхэл бодолые эээлнэ.

Россин гүрэндэ Буряад ороной һайн дураараа нэгэдэн ороһоор 325 жэлэй ой хадаа совет арадуудай аха дүүгэй хани барисаанай, харилсаа холбооной улам бүри бата бэхеэр шэрээгдэжэ, хүгжэжэ байһые, КПСС-эй ленинскэ национальна политикын бодото бэелэлые, асари ехэ түйлалтые баримталан харуулһан тодо гэршэ болоно. Энээгээр урмашаһан районой ажалшад арбан нэгэдэхи табан жэлэй түсэб болон абаһан социалис уялгануудые амжалтатайгаар бэелүүлхые эрмэлзэнэ.

П. ГОРБУНОВ,
КПСС-эй Улаан-Үдын райкомой нэгэдэхи секретарь.

АЛДАР СУУТА ХҮНҮҮД

Бэшүүрэй районой «Новосретнинский» совхоздо олон жэлэй туршада механизатораар Павел Федорович Слепнев хүдэлөө. Ажалдаа амжалтануудые түйлаһанайнгаа түлөө тэрэ Социалис Ажалай Геройн үндэр нэрэ зэргэдэ хүртэнхэй.
ЗУРАГ ДЭЭРЭ: П. Ф. Слепнев.

Ажалай Алдар Солын II, III шатын ордента суута һаалишан Марта Данзановна Гармаева Зэдын районой «Мир» колхоздо хүдэлдэг. Тэрэ жэл бүри үнеэн бүриһөө 3000—3500 килограмм һү һаадаг юм.
ЗУРАГ ДЭЭРЭ: М. Д. Гармаева.

Социалис Ажалай Герой Борис Захарович Поздеевые танихагүй хүн үсөөн байха. Тэрэ гуша гаран жэлдэ Улаан-Үдын Ленинэй ордента локомотив-вагон заһабарилгын заводой коммунис ажалай хүндэтэ нэрэ зэргэдэ хүртэнхэй.
ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Б. З. Поздеев.

Баунтын райо... ринай госпромх... нист Владимир ... Найканчин на... үдхэгшөөр хүдэл... хани нүхэр Ан-Үд... на Мордонова бригада... Тус бригадада ... үхэгшэд ажа...
ЗУРАГ ДЭЭРЭ: ... Найканчин.

МИНИИ НҮХЭД—ХҮДЭЛМЭРИШЭД

Хорчин районой Баян-Гол нютагта түрэһэн би 1932 ондо гэртэхинээрээ хамта Буряад оронойнгоо түб хото зөөжэ ерэһэн хүм. Түрүүшын табан жэлэй түгэсхэхы жэл —агууехэ хубилалтануудай үе һэм шуу. Улаан-Үдэдэ Буряадаймнай түрүүшын гигант — паровоз-вагон заһабарилгын заводой барилга эхилээд байгаа. Энэ гайхамшаг барилга эдир залуу минии зүрхые татаһан юм. Постышевой нэрэмжэтэ фабрично-заводской училищи дүүргэзд, 1937 ондо энэ заводой вагономеханическа цехтэ токарь боложо ороо һэм.

Училищи дүүргэзд үнэмшэлгэ соогоо «эрхим» гэһэн сэгнэлтэнүүдтэйшье һаа, ёһотой багшанарни боложо үгэһэн алтан гарта хүдэлмэришэд Яков Филаткин, Сергей Чертенко гэгшэдые би мүнөөшье дулаахандаар дурсан һанажа ябагшаб. Тиимэ хүнүүдэй, агууехэ ород арадай эрхим түлөөлэгшэдэй туһаламжаар лэ бидэ, буряад хүбүүд талын малшанай хуби заяае алдар солото хүдэлмэришэн ангиин мэргэжэлээр һэлгээ бшуубди.

Түрүүшын буряад хүдэлмэришэдэй зэргэдэ жагсажа, Буряадайнгаа түрүүшын промышленна гигантын түрүүшын амжалтата алхамуудаар омогорхон хүдэлөөб. Түрүүшын мартен хүдэлөө, түрүүшын «СО-17-1500» локомотив задарюун хоолойгоо зэдэлүүлэн заводһоомнай гараа, түрүүшын стахановецууд бии болоо... тэрэ үедэ болоһон үйлэ хэрэгүүд, түйлалтанууд булта түрүүшын байгаа.

Нэгэтэ шэлэһэн мэргэжэлээ, наһанайнгаа харгые, өөрынгөө заводыешье һэлгэнгүй дүшэ гаран жэл хүдэлөөб. Заводни минии түрэһэн гэр, эндэ минии наһанайм нүхэд—хүдэлмэришэд ажаллана. Тэдэнтээ хамта би Эхэ оронойнгоо, совет арадайнгаа бүхы алдарта хэрэгүүдтэ хабаадалсааб. Тиимэл хадаа би урма баяртайб.

Эсэгэ ороноо хамгаалгын агууехэ дайнай жэлнүүдтэ манай паровозууд сэрэгшэдые, сэрэгэй техникэ шэрэн фронт тээшэ шуумайгаа, харин бидэ өөһэдөө дайнай түрүүшын үдэрһөө шахуу фронтын захил хэжэ эхилээ һэмди. Дайнай һүүлээр локомотивуудаймнай арадайнгаа ажахые һэргээлгэдэ хэрэгтэй ашаа жүдхэн шуухиралдаа, шэнэ, боро газар элдүүрилгын жэлнүүдтэ манай поезднууд залуушуулай залита дуунуудтай хоолойгоо ниилүүлэн үрэжэлтэ талануудай гүн руу шэнхинэлдээ... Эдэ бүгэдөөр би, минии үетэн омогорходогбди. Энэ омогорхол, баярыемни гүрэн түрымнай үндэр шагналнууд — Ленинэй, Ажалай Улаан Тугай орденууд, «Эсэгэ ороноо хамгаалгын агууехэ дайнай үедэ шэн габьяата ажалай түлөө», «В. И. Ленинэй түрэһөөр 100 жэлэй ойн хүндэлэлдэ. Шэн габьяата ажалай түлөө» медальнууд баталдаг.

Манай заводой коллектив табан жэлнүүдэй дорюун алхамаар урагшаа дабшаһаар. Алдарта намтарыень эгээл түрүүлэн минии үетэн нүхэд. Социалис Ажалай Геройнууд Г. И. Коваленко, П. П. Милин, А. Н. Оширов, Б. З. Поздеев, ажалай түрүүшүүл Е. Курочкин, М. Кучумов, Ф. Евдокименко, П. Мокшонов, И. Блюм, стахановецууд Д. Дондоков, Д. Баторов, Д. Санданова, А. Майков, П. Пехарев, Р. Рабданов болон бусад эхилһэн һаань, мүнөө тэдэнэй хэрэгые залуу үеын хүдэлмэришэд үргэлжэлүүлһээр. Орденто заводоймнай намтар орденто республикынгаа намтартай нягта холбоотой бшуу.

Ажалта үдэрэй эхилһые, дүүрэһые дуулгадаг заводой гудок задарюунаар сууряатахаяа болиһоор үнинэй. Гэбэшье үглөө бүри алдуугүйгөөр заводой гурбан проходной руу хүдэлмэришэд һубаридаг зандаа. Эндэ мүнөөдэрэй совет хүдэлмэришэд —гушаад онуудай стахановецуудай аша гушанар, ударнигууд Рабдановтан, Олзоевтон, Житковууд, Смирновтон, Задоевтон, Лубсановтан гэхэ мэтэд алхалалдана.

Сагай эрьесэ сахилгаан түргэн, тэрэнэй үдэр бүриин һэлгэлдээн соо үнгэрһэн мүнөөнэй, ерээдүй үенүүд улхэлдэн холболдоно бшуу. Манай заводой ерээдүйе харахада бүри урмашамаар.

Ойрын жэлнүүдтэ завод ехээр һэльбэгдэн шэнэлэгдэхэ юм. Энэ хүдэлмэри эхилэнхэй. Электромашинна цехэй шэнэ корпусой котлованай малтагдажа эхилһээр жэл үлүүтэй болобо. Һэльбэн шэнэлэлгэ хадаа заводой хоёрдохёо урган бодолго болохо юм. Юуб гэхэдэ, эндэ мүнөө байһан завод үйлэдбэриингөө талмайгаар, оньһон техникээрээ 2 дахин ехэ болгогдохо, харин продукци гаргалгынь хүсэн 2,4 дахин ургаха байна.

Заводые үргэдхэлгын технико-экономическа баримталалга болон техническэ проект Харьковай проектнэ институтда зохёогдоһон байха юм. Тэрэнэй ёһоор завод «ВЛ-80» электровозуудые, металлаар бүтээгдэһэн пассажирска вагонуудые заһабарилха талаар мэргэжэхэ юм. Мүн электромашинануудые заһабарилга үргэдхэгдэхэ. Тиихэдэ хүдэлмэришэдэй һуудал байдалай асуудалдашье ехэ анхарал хандуулагдахал.

Эдэ бүгэдэ Россин гүрэнэй бүридэлдэ Буряад ороной һайн дураараа ороһоор 325 жэлэй алдарта ойн баярай наран доро намтай суг хамта ажаллаһан, ажаллажашье байдаг ород, буряад нүхэдэймни, мүн миниишье сэдьхэлдэ дэмбэрэлтэ һайхан һүлдэ тэмдэг мэтээр хадуугдахал.

Б. БАТУЕВ,
хүдэлмэришэн, заводой ветеран.

ТАРЯ... ТАЛЫН ...

ХУБИ ЗАЯАМНАЙ НЭГЭН

Хаанта засагта харшалуулжа, хашуулжа, Сибириин гүн руу гэр бүлөөрөө сүлэгдэһэн манай элинсэг хулинсагууд —шэмээшэгүүд гэжэ алдартай ород зон 300 жэлэй саана. Буряад орондо ерэжэ түбхинэһэн гүүхэтэй. Тэрэ гэһээр шэмээшэгүүд Бэшүүр, Мухар-Шэбэр, Загарай, Хори, Хэжэнгэ болон бусад нютагуудта буряад зонтой хүршэ хүбөө боложо, эбтэй этэй, хаяа хадхажа ажаһууна.

Хоёр арадуудай нүхэсэл али алиндаьшье аша туһатай, илангаяа саашанхи хүгжэлтэдэнь һайн һайхан нүлөөтэй байгаа гэжэ хэлэхээр. Анхандаа гол түлэб адууһа мал үсхэбэрилөөд лэ байдаг буряад зон ородуудай жэшээгээр газар хахалжа, ороһо таряа ургуулдаг болоһон гээшэ. Мүн шэмээшэгүүд буряад зоной баян дүй дүршэлые хэрэглэн, хонин һүрэг, үхэр мал үсхэбэрилдэг шадабаритай болоһон ааб даа. Тиигэжэ эдэнэр хэр угһаа хойшо хоорондоо нягта харилсаатай, танил тала бололсожо, андалдаа, наймаа хэжэ, ажахы эрхилхэ талаар бэе бэеынгээ дүй дүршэлые халан абажа, ажаһуудаг һэн. Минии багада буряадууд ород дэрээбэндэ талха ороһо, хартаабха, огородой эдеэ, тахяагай үндэгэ худалдажа абахаяа ерэдэг бэлэй. Харин ородууд буряад нютагуудта ябажа, мяха, һү, арһа шүрбэһэ, хониной нооһо худалдажа абадаг байгаа.

Тэрэ урда сагта үгытэй ядуу буряадуудай, ородуудайшье ажабайдал адлирхуул һэн. Өөдэ нара хараха аргагүй баяшуулай барлаг боложо, лама бөөнэртэ, попуудта мэхэлүүлжэ ябахаһаа ондоо юумэн тэдэндэ үгы ааб даа. Би энээниие һайн мэдэхэб. Революциин урда тээ манайхиндал адли үгытэй буряад айлай хүбүүдтэй хамта бидэ хоолойгоо тэжээхын тула баяшуулай мал адуулжа, тэдээндэнь үбһэ сабшажа, түлеэ бэлдэжэ, үбэлэй хүйтэндэ хулдэжэ, зунай халуунда ангажа ябагша һэмди.

Имагтал Агууехэ Октябриин социалис революци, Совет засаг, манда сүлөөтэ һайхан, жаргалтай, баян дэлгэр ажабайдал асараа. Совет засаг тогтоохо, атаман Семеновой сагаан бандидуудтай тэмсэхэ, нютагуудта хамтын ажал эмхидхэхэ халуун тэмсэл соогуур манай арадуудай хани барисаан, аха дүүгэй туһаламжа шэнээр шэрээгдэн бэхижэз, таһаршагүй бүхэ болоо. Удаань Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнда энэмнай үшөө дахин шалгагдажа, улаан шуһаар шэрээгдээ гээшэ.

Би өөрөө бүри 1920-ёод онуудта улаан партизануудай зэргэдэ жагсажа, Сибириие сагаантанһаа сүлөөлэлсэһэн, хамтын ажалай эхин түрүүшын коммуна эмхидхэлсэһэн. Эсэгэ ороноо хамгаалгын дайнда хабаадалсаһан, агуухэ илалта түйлэлсэһэн, бүхы наһаараа колхоздоо хүдэлһэн хадаа эдэ бүгэдые һайн мэдэхэб, өөрынгөө нюдөөр хараад, үзөөб.

Мүнөө манай эндэхи колхоз, совхозууд хэды ехээр хүгжөө, хүсэ ехэтэй болооб, хүн зоной һуудал байдал али зэргэ баян дэлгэр жаргалтай һайхан болоо гээшэб! Жэшээнь, манай «Искра» колхозые абаад үзэе. Ажахын таряалан, сабшалан дээрэ хэдэн арбаад, зуугаад оньһон машина техникэ хүдэлнэ. Адууһа малнай һаруул сэбэр, дулаан байрануудта байлгагдана. Хүн зоной һуудал байдал жэл бүри һайжарна. Мүнөө Хонхоло тосхоной үйлсэнүүдтэ хото городойхиһоо дутуугүй, досоогоо халуун уһа ууралаар дулаасуулагдадаг шулуун гэрнүүд жэрылдэнхэй. Ашанар гушанарнай хоёр дабхар һургуули соо эрдэм ном шудална, бүри жаахан үхибүүд шэнэ ясли-садта байна. Телевизор, радиогүй айл гэжэ байхагүй. Хүнүүд хуу эрдэмтэй болоо. Ганса манай эндэ бэшэ, ород, буряад зоной ажаһуудаг хүдөөгэй бүхы тосхонууд хуул иимэ болонхой ха юм.

Эдэ бүгэдэ бидэниие үнэн зүрхэнһөө баясуулна. Россин гүрэнэй бүридэлдэ Буряад ороной һайн дураараа ороһоор 325 жэлэй ойн һайндэрэй тэмдэглэгдэжэ байхада, эдэ арадуудай хани нүхэсэлые бэхижүүлхэ, хамтын жаргал асарха тэмсэлдэ хабаадалсаха золтой байһандаа омогорхоноб, Хүн зоноймнай ажабайдал хододоо амгалан һайн, бүрил баян дэлгэр байһай гэжэ сэдьхэнэб.

Н. ТРОФИМОВ,
Мухар-Шэбэрэй районой «Искра» колхозой гэшүүн, ажалай болон дайнай ветеран, 1943 онһоо коммунист.

ЭРДЭМЭЙ НҮЛӨӨН ЕХЭ

Буряад ороной эрдэм ухаанай хүгжэлтэ 325 жэл соо Россин оронтой «ганзагаяа ниилүүлэн» ябаһан ушарһаамнай эхитэй бшуу. Революциин урда тээ Россин гүрэнэй заха холын энэ хизаарта эрдэм наука хүгжөөхэ тухай, юрэдөө, хэлсэдэгшьегүй байгаа юм. Анха түрүүн иишэ ерэһэн ород хасагуудһаа эхилээд, Г. Ф. Миллер, С. П. Крашенинников, И. Г. Гмелин, Я. Линденау, П. С. Паллас гэхэ мэтын эрдэмтэ аяншалагшад эрдэм гэгээрэлэй алтан үрэһэ манай эндэ тариһан байгаа. XVIII зуун жэлдэ тэдэнэй хэһэн шэнжэлгэнүүд Россин Наукануудай академиин түүхэдэ Буряад орониие шудалалгын түрүүшын хуудаһануудай нэгэн болоно. XIX зуун жэлэй тэн багаар иишэ сүлэлгэдэ эльгээгдэһэн ород революционернүүдэй түрүүшын үе болоһон декабристнууд Михаил болон Николай Бестужевууд, Вильгельм болон Михаил Кюхельбекернүүд, Андрей болон Петр Борисовууд, Ю. К. Люблинский, К. П. Торсон болон бусад манай нютагта эрдэм гэгээрэлые хүгжөөхэ хэрэгтэ ехэхэн хубитаяа оруулһан түүхэтэй. Буряад арадай дунда байхадаа, тэдэнэр буряадуудай соёл болбосоролдо, үндэһэн ёһо заншалнуудта тон хүндэтэйгөөр хандадаг байһан юм. Тиимэһээ буряадууд сооһоо түрүүшын эрдэмтэ, уг гарбалаараа хасаг байһан Доржи Банзаровай гараһаниинь гүн ехэ һүлдэ заяатай бшуу. Тэрэниие академик Е. Ярославский буряадай Ломоносов гэжэ нэрлэһэн юм. Богони наһатай байбашье, ородой мэдээжэ востоковед В. В. Григорьевой тэмдэглэһэнэй ёһоор, Европын ямаршье университедтэ буряадуудай жэншэдгүй хүдэлхэ шадалтай байһаниинь Доржи Банзаров өөрынгөө жэшээ дээрэ харуулаа ха юм. Гадна Хяагта, Казаньда тэрэниие һургаһан ород багшанаргүйгөөр мүнөө дэлхэйн востоковедениидэ суурхаһан шэнжэлгэнүүдээ Доржи Банзаров хэжэ шадахагүй байгаа бшуу. Революционно демократ, ород таряашан болон буряад эхэнэрэй хүбүүн байһан А. П. Щапов буряад орониие шэнжэлхэ талаар ехэ юумэ хэһэн байгаа. Тэрэнэй оролдолгоор Ородой географическа общеcтвын нютагай отделенинүүд Зүүн Сибириин буряадуудай ажахы болон һуудал байдалые бүри эршэтэйгээр шэнжэлжэ захалаа бэлэй. Энэ хүдэлмэридэ Россин элитэ эрдэмтэд Д. А. Клеменц, В. А. Обручев, Н. М. Пржевальский, А. В. Потанин гэгшэд хабаададаг һэн. Революциин үмэнэхи буряад интеллигенциин томо түлөөлэгшэдэй нэгэниинь Матвей Николаевич Хангалов байһан юм. Тэрэнэй бэшэһэн «Сибириин бөө шажаниие шудалалгын материалнууд. Эрхүүгэй губерниин буряадуудай бөө мүргэл» гэһэн зохёолынь Ородой географическа общеcтвын бага алтан медаляар, тиихэдэ Франциин арадай гэгээрэлэй болон уран һайханай искусствануудай министерствын дипломоор шагнагдаһан байна. Хангаловтай зэргэлээд, Буряадай эрдэм ухаанай түүхэдэ Г. Ц. Цыбиков ородог юм. Национальна заха хизаарнуудһаа гараһан үсөөн хүнүүд Г. Ц. Цыбиков мэтээр урдань һургуулитай боложо, эрдэм шэнжэлэлгын хүдэлмэри эрхилхэ аргатай байһан гээшэ. Петербургын университедэй профессор Г. Ц. Цыбиковэй хүдэлмэри мүн лэ «Һаса хүрэтэр аяншалгын толотомо дүнгүүдэй түлөө» алтан медальда болон ородой агуу аяншалагша Н. М. Пржевальскиин нэрэмжэтэ шанда хүртэһэн байгаа.

Имагтал Агууехэ Октябриин социалис революциин һүүлээр буряад арадай зохёохы хүсэниинь сүлөөтэйгөөр хүгжэхэ аргатай болоо бшуу.

Хэрбээ революциин урда тээ Буряад орондо имагтал монголоведени, этнографи мэтын эрдэмэй үсөөхэн һалбаринуудта хүдэлдэг хэдэхэн лэ эрдэмтэд байгаа һаа, Совет засагай жара гаран жэл соо республикымнай эрдэм ухаан эршэтэй түргэнөөр хүгжөө юм.

Мүнөө Буряад оромнай СССР-эй Наукануудай академиин Сибириин отделениин Буряадай филиал гэжэ алдаршаһан академическэ өөрын түбтэй болонхой. Тэрэниие эмхидхэлгэ болон бэхижүүлэн тогтонижолгодо элитэ совет эрдэмтэд-академигүүд М. А. Лаврентьев, Д. К. Беляев, А. П. Окладников, А. Г. Аганбегян, А. А. Трофимук, В. А. Кузнецов, А. Л. Яншин, В. И. Смирнов, Я. В. Пейве, А. А. Баев, К. И. Скрябин, Г. И. Марчук гэгшэд хабаадаһан байна.

Мүнөө филиалай дүрбэн институт болон нэгэ тусхай таһаг соо мянгаад хүн хүдэлнэ. Тэдээн соо эрдэмэй 186 кандидат, 21 доктор тоологдоно. Эды шэнээн лэ эрдэмтэд буряад ороной дээдэ һургуули болон һалбариин инсти удуудта ажалладаг байха юм.

Буряад эрдэмтэдэй шэнжэлгэнүүд орон доторооошье, хилыншье саагуур мэдээжэ болонхой.

Жэшээнь, радиофизикын талаар физико-математическа эрдэмэй доктор, профессор Ч. Ц. Цыдыповэй шэнжэлгэнүүд хадалиг нютагуудта радиогой долгинуудай гаран дэлгэрэлгые шудалалгада горитой хубита оруулһан жэшээтэй. Эдэ үдэрнүүдтэ Ч. Ц. Цыдыпов Польшоһоо бусаад байна. Тэндэ уласхоорондын симпозиумой хүдэлмэридэ СССР-эй Наукануудай академиин делегациин хүтэлбэрилэгшэ байгаа. Тэрэнэй хүдэлмэрэер япон, вьетнам, африкан эрдэмтэд һонирхоһон байна. Үнгэрһэн жэлэй һүүл багта тэрэнэй шаби—Монголой университедэй багша Ц. Дамдинсүрэн эрдэмэй кандидадай диссертаци хамгаалаа юм.

Шухаг элементнүүдэй химиин талаар ехэ амжалтануудые түйлаһанай түлөө Буряад орон дотор эгээл түрүүлэн СССР-эй Наукануудай академиин гэшүүн-корреспондент болоһон Маркс Васильевич Мохосоев эгээл мэдээжэ буряад эрдэмтэдэй тоодо оронхой. М. В. Мохосоевой хүтэлбэри доро СССР-эй Наукануудай академиин Сибириин отделениин Буряадай филиал эршэтэй түргэнөөр хүгжэжэ байнхай. Эрдэмтэдэймнай гол шухала зорилгонууд гэбэл, хими, математика, физикэ, биологи, экономико, геологи, ниитын эрдэм ухаан гэхэ мэтэ фундаментальна болон хамһабариин наукануудай талаар шэнжэлгэнүүд болоно.

Мүнөө Буряадай эрдэмтэд республикын ажахын хүгжэлтэдэ нилээд ехэ нүлөө үзүүлнэ. Жэшээлхэдэ, республикын үйлэдбэриин хүсэнүүдэй хүгжэлтын саашанхи арга боломжонуудые, шэглэлые шэнжэлһэн республикын эрдэмтэ экономистнууд 1990 он хүрэтэрхи үедэ Буряадай АССР-эй арадай ажахые хүгжөөлгын эршэ, һалбаринуудайнь тэнсүүриие тодорхойлһон байна.

Б. ЖИГМЫТОВ,
«Наука в Сибири» газетын корреспондент.

…ЭТЫМНАЙ НҮХЭСЭЛЭЙ ҺҮЛДЭ!

…ДАР СУУТА ХҮНҮҮД

Татар яһанай Хамид Зиганшин хори гаран жэлдэ Хүртэйн леспромхоздо хүдэлнэ. Ажалай Улаан Тугай ордено кавалер Хамид Гатуфовна Зиганшин мүнөө бригадирай тушаалда дэбжүүлэгдэнхэй.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Х. Г. Зиганшин.

Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй депутат Владимир Иннокентьевич Тугаринов СССР-эй 50 жэлэй ойн нэрэмжэтэ Зэдын вольфрам-молибденэй комбинадай транспортна цехэй жолоошодой бригадираар хүдэлдэг юм.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: В. И. Тугаринов.

Баргажанай районой Карл Марксын нэрэмжэтэ колхозой суута хонишон, Социалис Ажалай Герой Дашаняма Буодневич Сундуевай даадаг коллектив Россин гүрэндэ Буряад ороной һайн дураараа ороһоор 325 жэлэй ойе ажалай амжалтануудаар угтаба.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Д-Н. Б. Сундуев.

Г. ЧИМИТОВ

ТАЛА МЭТЭ ДЭЛГЭР

Түрэл Буряад тухайгаа
Түүрээлгэ шүлэгөө
эхилнэб.
Эртэ урда сагыень
Эндэ дурдан бэхилнэб.
Түмэн дошхон адуунай
Түбэрхэ абяа дууланаб.
Түрэһэн нэлэнхы талаяа
Түһөөлэн мүнөө таниинаб.
Һанаа зобомо шэрүүн
Һалхи шуурган эшхэрнэ.
Дэлһэн мэтээр
эльбээргэтэн,
Дэрһэн нэбшын долгилно.
Эндэ тэндэ талаар
Эшэгы гэрнүүд тобойлдон,
Хайратайгаар шобойлдон,
Харалан, боролон
харагдана.
Тэрэ буурал холын
Түүхэ һанахадам,
Буряадни
Ямар харанхы бүүдэгэр,
Яаһан зүдэрүү байгааб
даа...
Баяд, ноёд, ламанарай
Бардам огсом хашхараан,
Ташуурай тамшааха абяан,
Талхиин уйтай хиигэнээн,
Үгытэй ядуушуулай
уйлаан,
Үбшэн зоболонтоной
ёолоон
Үдэр һүнигүй дуулдажа,
Үзэшэгүй хүшэр хүндэ
һэн...
Тала нютагта буряадуудай
Талаан болоо гээшэл ха—
Урин зантай ород зон
Уряалан гараа һарбайгаа,
Элинсэгүүдэйм дайдада
Эртэ урдаһаа обтодог
Харата муухай һаналаар
Халтад гэбэл добтолдог
Харинн Манжа хаашуулһаа
Хамгаалха гэжэ
найдуулаад.
Бүрнин хэлсээн хэгдэжэ,
Бүрин эрхэтэ хилэ
Хитад Ород хоёрой
Хоорондо тогтоо бэлэйл.
Энэ гэһэнһээ хойшо
Элинсэг хулинсагуудни
Амар амгалан, аюулгүй
Ажабайдалтай болоо һэн.
Адууһа малаа үсхэжэ,
Ажалаа хэжэ ороо һэн.
Анда нүхэд болоһон
Агуу ород арад зон
Тала дайдаяа хахалжа,
Таряа талха ургуулхые
Хани буряад ахайнарта
Харуулжа, заажа үгэбэ.
. . . .
Эрхэ сүлөөгэй түлөө
Эрэлхэгээр тэмсээд,
Хаанта хархис засагта
Харшалуулан сүлэгдэһэн
Сэсэн хурса декабристнууд
Сибирьтэ, Буряадта байрлаа
һэн.
Урда сагһаа нааша,
Улаан Хубисхалһаа хойшо
Ород арадай туһаламжа
Одоол ехэ гээд баталагшаб.
Олон удаа һайн үгөөр
Ород арадтаа хандагшаб.
Олон дахин юрөөлөөр
Ород арадаа магтагшаб.
Ород арадай үргэмжөөр,
Олон арадуудай дэмжэлтээр
Түрэл Буряад оромнай
Түерһэн ута замтайл.
Түүхэтэ ехэ дэбжэлтэтэйл,
Урма зориг түгэлдэр
Урагшаа батаар дабшанал!

ТҮҮХЭТЭ ЗАМҺАА ЭХИТЭЙ

Агуехэ Октябриин революци манай Ага нютагай хүн зондо шэнэ ажабайдалай замиршагүй толо бадаруулжа, үндэһэ яһанай асуудалые үнэн зүбөөр шиидхэжэ, ямаршье арадидай ёһотойл адли тэгшэ байдал, хани барисаа тогтоожо, сүлөөтэ һайхан байдалай үргэн зам нээжэ үгэһэн гээшэ. Энэ үйлэ хэрэг түрэл Коммунис партиин ударидалгаар, бүхы совет арадуудай, нэн түрүүн, ород арадай туһаламжаар бэелүүлэгдэһэн.

Зэрэлгээтэмэ үргэн Агын тала дайда Шэтын областиин омогорхол — үрэжэлтэ һайхан, үнэр баян нютагуудай нэгэниинь гэжэ суурхадаг. Үнэхөөрөөшье, Совет засагай тогтожо байһан үедэ эндэ тэндэ хооһон шахуу тала дайдын зэнхыжэ байһан газарта, мүнөө оньһон хүсэтэ шэнэ машина, техникээр түгэс зэбсэгжэнхэй, хэдэн мянган гектар таряалан, сабшалантай, ашаг шэмэтэ адууна малаар олон колхоз, совхозууд, гүрэнэй бусад предприятинууд бии болгогдонхой, үдэрһөө үдэртэ урган һалбарна.

Округойнгоо экономикые бүри саашадань хүгжөөхэ хэрэгтэ өөһэдынгөө хубитануудые оруулалсажа ябаһан суутай солотой хүнүүд нилээд олон. Жэшээлхэдэ, энэ жэлэй дүнгөөр гурбан районой 75 хонишод зуутанай зэргэдэ гаранхай. Эдэмнай хэд бэ гэбэл, Могойтын районой Кировэй нэрэмжэтэ колхозой ахалагша хонишон Рабдан Цыбенов зуун эхэ хонин бүриһөө 138 хурьга, Агын районой Ленинэй нэрэмжэтэ колхозой түрүү хонишон, КПСС-эй XXV съездын делегат байһан Даши-Дондок Пурбуев — 130, «Путь Ильича» колхозой хонишон Долгор Гомбожапова — 131 хурьга абажа түлжүүлэ. Округоймнай гол һалбаринь хонин һүрэг болодог. Ушар иимэһээ энэ хэрэгые залуушуулда дамжуулан үгэхэ талаар яһала хүдэлмэри ябуулагдадаг гээшэ. Мүнөө бүхыдөө комсомол-залуушуулай 12 коллектив тоологдоно. Байгша оной дүнгөөр Үбэр-Аргалиин Калининай нэрэмжэтэ колхозой «Юность» гэжэ коллектив зуун эхэ хонин бүриһөө 104 хурьга абажа түлжүүлһэндээ бэшэн сооһоо уридлаа.

Һү һаалиин фермэнүүдэй һаалишадай дундаһаа нёдондоной дүнгөөр Могойтын районой Нуриин совхозой суута малшан Валентина Павловна Кравцова үнеэн бүриһөө 4000 килограмм һү һаагаа һэн. Энэл районой «Путь Ильича» колхозой һаалишан, «РСФСР-эй хүдөө ажахын габьяата хүдэлмэрилэгшэ», А. Н. Шугаева, Агын районой Карл Марксын нэрэмжэтэ колхозһоо Ханда Юндунова болон бусад «гурбан мянгатанай хилые» дабаһан байна. Дульдаргын районой Балжаныя совхозой мал адуулагша К. Н. Ивановагай нэрэ округ дотороо мэдээжэ болонхой.

Районуудай ажахынууд байгша ондо бүри ехэ амжалта туйлажа, энэ табан жэлэйнгээ түсэбые болзорһоонь урид дүүргэхын түлөө тэмсэнэ. Хонишод, малшад, шубуушад гүрэндэ мяха, һү, үндэгэ тушааха энэ жэлэй түрүүшын 6 һарынгаа даабарииые холо үлүүлэ. Иигэжэ бидэ байгша оной туршада 14,1 мянган тонно мяха, 14,8 мянган тонно һү, 1380 тонно нооһо (нарин нооһондонь тоолоходонь), 20 миллион үндэгэ, 18 мянган тонно ороохо гүрэн түрэдөө тушааха уялгатайбди. Энээниие нэрэтэй солотойгоор бэелүүлхын тула адууһа малайнгаа тоо толгойе олошоруулха, тэдээндээ элдэб янзын үбһэ, шэмэтэ тэжээл бэлэдхэхэ зорилго табигдана.

З. НАМДАКОВ,
Агын окргүйсэдкомой түрүүлэгшэ.

ОРОД ОРОН ТУХАЙ ДУУН

ПУБЛИЦИСТИКЭ

хоздо минии эсэгэ түрүүлэгшэ бэлэй, харин нүгөөдынь Гагарин гэжэ нэрэ обогтой хүн хүтэлбэрилхэ. Эсэгынгээ хатарша хээрые унахаяа ошоходоо, мүн лэ эсэгынгээ зээрдые унаһан Гоша Гагаринтай ушаржа, ганзага нэгэдүүлэн, Гаарга голой эрьеэр тэбилуулхэбди, хоёр мориднай бэе бээ үндэлсэн, турьялдан хазаар дараха. Гансал Гоша бидэ хоёр багын нүхэд бэшэ, харин абанарнай айхабтар эбтэй зэтэй анда нүхэд бэлэй. Гэрнүүднайшье бэе бээһээ ойдоол хоёр зуугаад метрэй газарта оршоо. Гоша бидэ хоёр нэгэ һургуулида һуража эхилээбди. Бинь наһаараа нэгэ бага дүүшье һаа, тэрэнэй зэргэдэ ябалсааб. Пушкинай шүлэгүүдые зүбөөр сээжэлдэн уншахадам туһалдаг, ойлгоогүй үгэнүүдыемни заажа үгэдэг һэн. Иигэжэ байгаад лэ хүл нюсэгэн ябахаһаа эбтэй зэтэй ежамидараабди. Хэдэн жэлэй саада тээ гэнтын ушараар бии Гошотой уулзашоо гээшэб, тэбэрилдэн озолдообди, бага наһаяа дурсаабди. «Шам тухайгаа дуулагшаб, соносогшоб, харин бишни геолог болоо һэмнайб даа», — гэбэ. Тиигээд пальтогоо сэлижэ, хүүртигэйнгээ энгэртэ яларжа байһан «Ленинскэ шангай лауреат» гэһэн тэмдэгээ харуулаа юм. Би тиимэ үндэр хэйрада өөрөө хүртэһэнһөө дутуугүйгөөр баяраа. Тиихэдэл суута геолог, уһан буряад хэлэтэй хүбүүн Георгий Гагарин, эдир наһанайнгаа үүри үетэн, найза нүхэр тухайгаа поэмэ-магтаал бэшэһэйб гэжэ ехэтэ һанаа һэм.

Сэхынь хэлэхэдэ, хэмнайшье энэ наһандаа Гоша мэтэ ород анда нүхэртэй байгаа һааб даа, тиигэншьегүй яахаб, бидэ, буряадууд, ородууд, оротон, хамниганууд, бусадшье аха дүү үндэһэ яһатад хэзээ заяанһаа хойшо энэл яншама түрэл Байгалайнгаа үмэнын хизаарта сүг хамта ажаһууна ха юмбибди. Ганса манай үетэн ород, буряад, бусад яһатан гэжэ илганагүй бэшэ, харин хани барисаанаймнай үндэһэн зуун жэлнүүдэй гүн руу һалаатан ошоно, аха нүхэдэймнай хуби заяагаар гэршэлэгдэнэ бшуу.

Би СССР-эй арадай артист, Гүрэнэй шангай лауреат, гайхамшагта режиссер, актер Гомбо Цыденжаповтай нүхэд байһан хүм. Баргажанһаа холо бэшэхэнэ оршодог Улюкчикан гэжэ нютагта түрэһэн энэ нүхэрнай ехэ болотороо шахуу ород хэлэ мэдэхэгүй ябаһан намтартай. Тиимэһээ хэрмэнэй арбан зургаан арһа туулмаг соо хээд, эсэгынгээ анда тэлында нэгэтэ байрлажа, ород хэлэ шудалһан тухайгаа ехэл һонирхолтойгоор хөөрэдэг юм. Антон Исаевич гэжэ нэрэ обогтой тэрэ ород хүниинь али бүхы талаһаа эрдэм номтой, доторой хүгжэлтэ түгэс байшоо. Гомбо Цыденжапович иигэжэ хөөрэгшэ бэлэй: «Гэрэймни эзэд уг унгяараа манай Баргажан нютаг сүлэгдэһэн Кюхельбекертэниие һайн таниха һэн. Тиимэһээ залуу буряад хүбүүндэ би шамайе Пушкинтай, тэрэнэй нүхэд байһан Кюхельбекертэнэй гэр бүлэтэй, тэмсэлтэй танилсуулхаб гэжэ сэхэ мэдүүлээ. Тиигэжэл Россин соёлтой, баян ба уян хэлэнтэй танилсаһан, тиигэжэл хүнэй зэргэдэ хүн болоо хүм». «Зүб лэ хэлээл даа аха нүхэрнай!».

Эдэ үгэнүүдһээ һабагша абажа алад саагуур, түүхын гүн руу шагаагаа һаа, арадуудай хани нүхэсэл тухай айхабтар һонин баримтануудые олохобди. Мүнөөхил декабристнуудай Бархан үндэр уулатай, баян булгата хүбшэтэй Баргажан ерэшоод, миин һуугаагүй. Эндэхи нютаг зондо газар таряалан элдүүрилгын түрүү онол арганиудые заажа үгэдэг, тэдэнээ нэбтэрүүлдэг байгаа бшуу. Дэмы бэшэ Баргажан, Хурамхаан нютагуудһаа республика соомнай эгээл түрүүлэн арба гаран Социалис Ажалай Геройнууд шалгаран гараа һэмнай. Тэдэнэр анзаһанай эри урдань үзөөгүй газарта арбай таряа ургуулһан Кюхельбекертэнэй алтан жэшээ халан абажа, амжалта туйлаа ха юм. Тэрэл агуехэ ород арадай аха дүүгэй туһаламжаар социалис удхатай, үндэһэн буряад шэнжэтэй соёлнай гайхамшаг түргөөр хүгжөөл. Дээрэ дурсагдагша Гомбо Цыденжапович Цыденжаповһаа эхилээд, хэды олон СССР ба РСФСР-эй арадай артистнууд, габьяата артистнууд үргэн хангайн үлгы болоһон Буряад нютагуудһаамнай тодорон гараа гээшэб, тоолоожо барахын аргагүйл.

Үнгэрһэн зуун жэлэй тэн багаар Баруун оронуудай, Россин баяшуулай дунда «Тютчев эдээндэ хэзээшье ерэхэгүй!» гэһэн гү, али Англиин лорд Киплингын айладхаһан: «Зүүн зүг зүүн тээгээ, баруун зүг баруун тээгээ байгуужаг» гэһэн үгэнүүд илангаяа үргэнөөр дэлгэрэнхэй һэн. Бүмбэрсэг дэлхэйн зургаанай нэгэ хубида илаһан Агуу ехэ Октябриин социалис революци түүхэтэ шэнэ эпохо нээхэдээ, тэдэнэй худал хуурмаг, ямаршье үндэһэгүй байһые харуулжа, бүхы совет арадуудай искусство болон литературын хүгжэлтын элдэб үнгын сэсэг мэтээр бадаран һалбарха таатай эрхэ байдал хангаа бшуу. Мүнөөхил суута поэт Евгений Евтушенкын манай Буряад ороноор аяншалха үедэ тэрээндэ зорюулһан шүлэг соом иимэ мүрнүүд бии:

Баруунай юумэн баруундаа гэжэ
Баргал ухаатан барлаһан бээ.
Баруунай, зүүнэйхи барагдаа гэжэ
Буряадууд үнинэй баталһан гээшэ.

Ород арад тухай бэшэхэдэ, огсомшье, дуулимшье. Ородой сэдьхэл зүрхэн тэнигэр даа, уужам. Ойлгосо, мэдэсэнь дэмбэрэлтэй. Харин хани барисаамнай — хатуу шанга хүсэн дабагдашагүй хэрэм. Энээниие бидэнэр үдэр бүриингөө ажабайдалда, үдэр бүриингөө наран доро үзэжэ, хаража ябадагбди. Энэл хүсэмнай Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агуехэ дайнай жэлнүүдтэ зангиржа, хас тамгата харшан дайсаниие хяа бута сохихо үндэһэниинь боложо үгөө бшуу. Минии түрэл нютагта үхэлтэ дайнһаа амиды мэндэ бусаһан, мүнөө буурал толгойтой наһажаал зон олон. Илалтын үдэр үбсүү сээжээрээ үргэлжэдэнь орден, медаль яларуулан, ород, эвенк нүхэдтэеэ баатарнуудай дурасхаалда бодхоогдоһон хүшөө тээшэ дэбшэн ябахынь харахада, уярмааршье, омогорхомооршье байдагынь ойлгосотой.

Мүнөө элдин Буряад оронойшни промышленна предприяти, эмхи зургаануудаар ябыт, колхоз, совхозуудай хонин һүрэгөөрөө миралһан тала дайдаар алхалыт. Эндэшье баһал ород, буряад, бусад үндэһэ яһатадай түлөөлэгшэд ехэ ерээдүйнгөө аша туһада унаһан малгайгаа абангүй шармайна. Түсэбтэ арбан нэгэдэхи табан жэлэй түсэбые амжалта түгэс бэелүүлэгшэдэй дунда авиазаводой токарь Владимир Анпилогов, Прибор-бүтээлгын нэгэдэлэй токарь Валерий Хунгуреев болон бусадай нэрэнүүд саг үргэлжэ дурдагдана. Хүдөөдэмнай бүришье гайхама жэшээнүүдые олохоор байха. Буряад айлда тэнжэһэн Москва шадарай басаган, мүнөө суута хонишон Валентина Романовна Гончиковае дурдаял, Хоёр арадай хани нүхэсэлэй, яһанай илгаа гээшые үни хада мартаһанай толотомо гэршэ — тэрэл юрын ажалша эхэнэрэй хуби заяан мүн шуу.

Хани барисаан, хэтэ мүнхымнай нүхэсэл интернациональна айхабтар ехэ хүсэн гэжэ би үшөө табяад ондо Москвагай М. Горькиин нэрэмжэтэ литературна институтда һуража байхадаа һайн ойлгоо һэм. Россин олон арадуудай түлөөлэгшэнэртэй ород хэлэн дээрэ хөөрэлдэн ойлголсожо ябахадаа, ород орон тухай олохон баглаа шүлэгүүдые бэшэһэн байхаб.

Россин тэнгэри үндэр даа,
Олон сая мүшэдөөр түгэд даа,
Россин тэнгэри сэлмэгхэн даа,
Орондоол адли тэниглэн даа.
Энэ тэнгэри доро —
сэдьхэл сүлөөтэй,
Эльгэ зүрхэн элшэтэн дэлеэтэй,
Энэ тэнгэри доро
дуулахань һүреэтэй,
Энэ тэнгэри доро ажаһуухань
юрөөлтэй.

Иигэжэ би таанад нүхэдэйнгөө торгон нэрэһээ аха арад, ород арад тушаагаа хэдэхэн үгэ хэлэбэб. Росси хизааргүй, Россин бэлигэй, бэлэгэй хилэ гэжэ байхагүй. Энэл гүрэнэй дэбисхэр дээрэ амар жаргалтай «Эрхын шэнээн бэетэй аад, эрэ хонгор дуутай» буряад арадни ажаһуугаа, ажаһууна, ажаһуухашье.

С. АНГАБАЕВ,
поэт.

ЗАГАЯА НЭГЭДЭЭД...

… мовтоной, Жамбаловтанай, Очировтанай болон бусадай булын династиинхид өөһэдынгөө шэн зоригто ажалые, мэргэжэл шадабариие зорюулһан, зорюулжашье байна.

Совхозой партийна организациин, профсоюзай, комсомолой эмхинүүдэй, дирекциин зүгһөө хүдэлмэришэдэй залуу халаание бэлдэхэ хэрэгтэ анхарал ехээр хандуулагдадаг.

Һүүлэй гурбан жэлэй туршада алба хэжэ ерэһэн нютагаймнай 25 хүбүүд бултадаа совхоздоо хүдэлхөөр үлэнхэй. Тэдэнэртэ шэнэ техникэ даалгагдадаг, гэр байра үгтэдэг юм.

1977 ондо нютагтамнай дунда һургуули бии болгогдоо һэн. Үс һургуули дүүргэгшэдэй олонхинь ажахыдаа үлэжэ ажалладаг юм. Нёдондо жэлдэ 13 хүбүүд, басагад нютагтаа үлэжэ механизаторнууд, малшад болонхой.

Манай совхоз 5-дахи ГПТУ-тай һайн холбоо барисаатай, Ажахыдамнай училищиин филиал нээгдэнхэй. Тэндэ нёдондо жэлдэ 28 хүн мэргэжэлээ дээшэлүүлээ һэн, энэ жэлдэ 16 хүн шалгалта тушаахаяа бэлдэнэ. Юрэдөө, һүүлэй үедэ хүн зоноор дуталдажа байхаяа болинхойбди.

Совхозойнгоо хүдэлмэришэн бүхэндэ ажаллаха һайн арга боломжо олгохын тула холын хараатай экономическа ба социальна хүгжэлтын түсэб табинхайбди. Хараалагдаһанай ёһоор барилга үргэнөөр ябуулагдана. Энэ жэлдэ гараж, комбайнуудые заһабарилха депо ашаглалгада үгтэхэнь. 1981—1983 онуудай туршада хоёр байратай 21 гэр баригдажа, шэнэ Комсомольская үйлсэдэ жэрылдэбэ. Арбадахи табан жэлэй үедэ Советская үйлсэдэхи гэрнүүд бодхоогдоо һэн. Тиигэжэ бэе бэеһээ холохоно оршодог Первомаевка, Доодо-Шулуута һууринууд мүнөө нэгэдэнхэй бшуу.

Һаяшаг баригдажа эхилһэн хүүгэдэй саадай, сельсоведэй байшангууд бодхоогдожо һууриниемнай шэмэглэхэнь лабтай. Гадна энэ жэлдэ хүсэ ехэтэй котельнэ ашаглалгада үгтэжэ, совхозоймнай хүдэлмэришэдэй гэрнүүдтэ, хүүгэдэй саад, гаражда халуун уһан оруулагдаха юм. Саашадаа хүдөөгэй клубай байшан шэнээр барихаар хараалангхайбди.

Гансашье совхозой түб һууринда бэшэ, мүн Хара Шэбэр, Петропаавловка һууринуудта барилга үргэлжэлүүлэгдэхэ юм. Хара Шэбэртэ фельдшерскэ пункт, клуб нээгдээ. Хүүгэдэй саад бии болгогдохо. Мүнөө жэл 200 толгой үнеэдые байлгаха комплекс барижа дүүргэхэбди. Тиихэдээ эндэ бар хүсөөр хэгдэдэг ажал оньһожоруулагдаха байна. Мүн эндэ хоёр байратай 2 гэр баригдажа, малшадта үгтөө. Петропавловка һууринда малай дал баригдаха юм. Тиигэжэ газар дайдаяа, илангаяа бэлшээриеэ зүбөөр ашаглаха гүйсэд арга боломжотой болохобди.

Иигэжэ хүдөөгэйхидэй эдэбхи оролдолго жэлһээ жэлдэ дээшэлжэ, ажабайдалшье һайжараа. Гэр бүхэндэ телевизор, радио тодхогдонхой, өөрын хүнгэн автомашинатай, мотоциклтайшуул олошороо.

Түүхэтэ ойн һайндэрые тэмдэглэжэ байхадаа, бидэнэр хүдөөгэй ажалшад түрэл партиингаа XXVI съездын шиидхэбэринүүдые, оронойнгоо Эдеэ хоолой программые нэрэтэй түрэтэйгөөр бэелүүлхэ байһанаа мэдүүлнэбди.

Н. КУБЫШКИН,
Загарайн районой «Дружба» совхозой директор.

НАЙДАМТАЙ ТУЛГУУРИ

Эдэ үдэрнүүдтэ Буряад ороной Россин гүрэндэ шэлжэн ороһоор дурасхаалта 325 жэлэй ойе баяр ёһололой оршон байдалда тэмдэглэжэ байхадаа, дуу, хүгжэм зохёодог ажалтай минии бодол мэдэрэл аяар холын 17-дохи зуун жэлэй тэн багаар хандуулагдана. Тэрэ үе сагта шэнэ газар нютагуудаар ажаһуухаяа ород хасагууд Байгал далай шадарай дайдаар ерэжэ эхилһэн түүхэтэй. Ушарынь хадаа тэрэл үеэр залуу Россин гүрэн Сибириин гүн ехэ дайдануудые ашаглажа, мүн географическа шэнэ нээлтэнүүдые хэжэ эхилһэн байгаа. Тэрэнэйнь ашаар зүүн зүүгэй арадуудта Европо түбиин соёл гээшэ дэлгэрхэ зэргэтэй юм һэн.

17-дохи зуун жэлэй һүүл багаар, удаань 18-дахи, 19-дэхи зуун жэлнүүдтэ буряад арад зон Россин гүрэнэй эрхэтэд байһанаа мэдэрэнхэй һэн. Тэдэнэр буряад хасаг сэрэгтэ алба хэжэ, ород гүрэнэй зүүн урдахи хилэнүүдые сахиха хэрэг һайнаар бэелүүлдэг байгаа.

Буряад композиторнууд тэрэ һүреэтэ, баатарлиг үеые өөһэдынгөө зохёолнууд соо үргэнөөр харуулһан байдаг. Жэшээлхэдэ, Дандар Аюшеев буряад, ород арадуудай эхин түрүүшын хани нүхэсэл тухай түрүүшынгээ «Анда нүхэд» гэжэ оперо бэшээ һэн. Мүн лэ энэл темэдэ минии «Цыремпил Ранжуров», «Һүреэтэ жэлнүүд» гэһэн оперонууд зорюулагданхай юм.

«Үхэлһөө хүсэтэй» гэжэ зохёол дээрээ ажаллажа байхадаа түүхын баримтата зүйлнүүдые олоор шэнжэлһэн, шудалһан байнаб. Тиихэдээ тэрэ үе сагай амисхаалые бодотоор сэгнэжэ, буряадуудай Россин гүрэнтэй хуби заяагаа холбоһониинь тон лэ дэмбэрэлтэй байгаа гэжэ үшөө дахин гүнзэгыгөөр этигээ һэм.

Манай арадуудай түүхын удаадахи хуудаһан декабристнуудтай холбоотой гээшэ. Эзэн хаанай гаргаһан зарлигаар ород арадай тэрэ үеын түрүү үзэл бодолтой улад зон Россин гүрэнэй заха нютагуудаар үе наһаараа сүлэгдэдэг һэн. Тэдэнэй заримаанинь Буряад орон руушье эльгээгдэдэг бэлэй.

Гэбэшье буряад, ород арадуудай интернациональна бодото хани барисаан гээшэ Агуехэ Октябриин Социалис революциһаа эхитэй. В. И. Ленинэй нэрэ соло буряад арадай шэнэ ажабайдалай һүлдэ болонхой. Урдань гээгдэнги ядуу ажаһуудалтай манай хизаарта совет засагай жэлнүүдтэ болоһон асари ехэ хубилалтанууд манай Коммунис партиин, Ленинскэ сэсэн мэргэн национальна политикын аша үрэ мүн.

Нёдондо бидэ түрэл республикынгаа тогтоогдоһоор 60 жэлэй ойе баяр ёһололтойгоор угтаа һэмди. Энэ хадаа 60 жэл соо бидэ ород болон бусад аха дүү арадуудай түлөөлэгшэдтэй социализм байгуулһан, Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агуехэ дайнай фронтнууд дээрэ ерээдүйнгөө зол жаргалай түлөө тэмсэһэн болонобди.

Буряад арадай мэргэжэлтэ үндэһэн соёл болон искусство түүхын богони болзор соо агуехэ ород арадай түлөөлэгшэдэй ашата туһаламжаар хүгжөө гэжэ онсолон тэмдэглэхэ хэрэгтэй. Буряадай түрүүшын оперые минии багша, мэдээжэ ород композитор М. П. Фролов бэшэһэн юм. Манай бүхы композиторнууд ород багшанарта заалгажа хүгжэмэй һургуули гараһан байдаг. Буряад ороной Композиторнуудай холбооние байгуулха хэрэгтэ ород мэргэжэлтэд Глиэр, Фролов, Берлинский, Морошкин, Книппер болон бусад эдэбхи хэшээлээ элсүүлһэн гээшэ.

Буряад хүгжэмэй искусствын гүйсэдхэхы шадабари илангаяа һүүлэй үедэ хүгжэлтынгөө үргэн замда гаража, совет ороной социалис соёлой ниитэ жасые баяжуулна.

Агуехэ ород арадтай, СССР-эй ороной бусад үндэһэ яһатантай байгуулһан манай хани нүхэсэл хадаа экономикоёо болон эрдэм, соёлоо саашадань хүгжөөхэ хэрэгтэмнай найдамтай тулгуури мүн болоно.

Б. ЯМПИЛОВ,
композитор, СССР-эй арадай артист.

Баян даа, үргэн Зэдын тала. Энэ дайдые урдань шэрүүн ноохотой нютагай үүлтэрэй хонидой бүрхөөдэг һаа, мүнөө Забайкалиин үүлтэрэй буряад түхэлэй хонид атарлан бэлшэнэ. Буряад ороноймнай, мэргэжэлтэдэй, эрдэмтэдэй бии болгоһон шэнэ һайжаруулагдаһан үүлтэрэй хонидой олошоруулагдаһаар арбан жэлэй ой һаяхан тэмдэглэгдээ һэн. Энэ хугасаа соо Зэдын районой Ленинэй орденто Борьёогой совхоз эрхим үүлтэрэй хонидые горитойхоноор олошоруулжа шадаһан байна.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Борьёогой үргэн талын баялиг энэл даа.

С. БАЛДУЕВАЙ фото.

Цырен-Дулма ДОНДОКОВА,
Буряадай АССР-эй арадай поэт

АХА ДҮҮГЭЙ НАНГИН ҺҮЛДЭ

Аха дүүгэй нангин һүлдэ,
Арадуудыемнай холбоһон һүлдэ
Хүнүүдэймнай сэдьхэл зүрхэн соо,
Хүгжэлтымнай сэнхирхэн дүлэн соо —
Бадаран задаран байнал даа,
Баранаймнайл «ошохонуудаар» яларнал даа.
Имэл хадаа энэ тусгаар нэрэтэй,
Эхэ Россидаа Буряадни хамжаһан түүхэтэй.
Тэрэ гэһээр 325 жэл үнгэрөө,
Тэрэнги ягаахан Буряадтам жаргал мүндэлөө.
325 жэлэй хугасаа соо
Гуламтамнай дулааханаар носоо.
Үлзы һайхан энэ үдэрөө
Үүлэнэй дуһалаар сэржэмдэн.
Ойн баярта, нажартаа
Одон шагайгаар шагалзалтай гү.
Али аалихан һуугаад,
Алтан түүхэеэ шагаалтай гү?
Россидаа хамжаһан Буряадни,
Буряадаа хамжуулһан Россимни,
Халуун Танай дүрэ
Хараа нюдэндэм харагдахадал гэнэ.
Эшэгы гэрэй үүдэндэ гү,
Эрьетэ хадын үбэртэ гү —
Хоёр арадай этигэл холбон,
Хоёр хүн һуухадал гэнэ.
Эды һайхан ушаралта заяан
Эльгэ зүрхыем халяан,
Мүрнүүдээ шэдэлэн һуунам,
Мүнхэ һүлдэ шэбшэн дууланам.
Анда болоһоной тэмдэгтэ эдэмнай
Андалдажа болоо бүһэнүүдээ,
Гар гараа барилсажа,
Гааһануудаашье залалсажа,
«Золоошье хахад-хахадаар,
Зоболоноошье хахад-хахадаар», — гэлдэн,
Аха дүүгэй нангин һүлдэ
Ашанартаа асарһантнай энэ.
Мүнгэн толи-дайдадамнай
Мүнхэдөө тэрэ бадаржал байна.
Аха дүүгэй дүпгэлтөөр
Ажабайдалнайш дүлэтэһөөр:
Алтан тарлан адха халима,
Адуу мал хорёо халима.
Эбтэйлди даа дундаа,
Эдлэнэлди даа жаргалаа.
Замбиин лэ тогтууригүй байдал
Жаахан бэшэ һанаа зобооно.
Хүрэнгэтэн дайн һүнэһэтэн —
Хүн бэшэ, ан болонхой,
Хүн түрэлтэнэй урдаһаа
Хэлэ амаа холооно.
Хүйтэн дай үүсхэгшэд, бү мартагты,
Хүн түрэлтэнэй урда байнабди гэжэ мэдэгты.
Арадууд, уласууд хүдэлшэбэл,
Атомһааш үлүү хүсэтэй бшуу.
Ан арьяатан бологшодые
Абяагүй болгохо бшуу.
Түрэл дэлхэйгээ хэндэшье
Түмэрөөр хадхуулжа байхагүй.
Энэ хүсэнэй эхиндэ
Эхэ ороноо харанам.
Ашагта үүсхэлэйш оройдо
Алтан Одо харанам!
Сагаахан хуһата Росси
абхайнгаа нюдэн соо
Шамайгаа олоном, баярланам,
Сагаахан мойһоороо
сасаглаһан Буряадни!

ДУНДАРШАГҮЙ БУЛАГ

Арадай дуун гээшэ хүнэй зүрхэ сэдьхэл хүдэлгэдэг, үндэр һайхан бодол түрүүлдэг, ажабайдалыень гоёон шэмэглэдэг эгээл һайхан юумэнүүдэй нэгэн гэжэ һанагдана. Ород, татар, монгол, буряад арадуудай дуунууд ямар гоё һайхан аялгатай гээшэб! Гансаханшье эдэ арадуудай бэшэ, ямаршье арадай дуун хүнэй зүрхэндэ тон дүтэхэн байдаг ха юм.

Мүнөө социалис үеын буряад хүнүүд түрэл арадайнгаа дуунуудта ехэ дуратай. Аяар эртэ урдын элинсэг хулинсагуудаймнай дуулалдадаг зүрхэнэй һайхан дуунууд үе дамжа-дамжаһаар мүнөөдэр хүрэтэр ерэһэн байна. Энэ ушар арадай дуунуудай мүнхэ байһые гэршэлнэ.

Дуун гээшэ арад зонойнгоо ажабайдалтай тон нягта холбоотой. Арад зоной үндэр һанал бодол сооһоо, арад зоной түүхэ сооһоо, арад зоной уйдхар гашуудал, баяр жаргал сооһоо мүндэлэн түрэһэн хадаал эдэ дуунууд мүнхэ бшуу.

Манай буряад арадай дуунуудые шэнжэлэн үзэхэдэ, арад зонойнгоо түүхэ иража байһан мэтэ һанагдадаг. Октябриин революциин урда хүн зоной мунхаг харанхы, эрхэ сүлөөгүй, баяд ноёдой мүлжэлгэ, дарлалта доро байхада, уйдхар гашуудалта дуунууд түрэдэг байгаа.

Үүлэтэйхэн тэнгэриин
Мүндэр яагаа шэрүүн бэ!
Үншэн хэнзэ хүнүүдтэ
Баяд яагаа шэрүүн бэ!

Холын холо зорижо, хододоо нойрсожо, унтажа байһан ажабайдалаа ондоо болгожо, һэргээхые эрмэлзэдэг хүнүүд олон бэлэй.

Хэрээстэйхэн хээрээрээ
Хэтэхэн холые зориһойб.
Хэбтэсэн нойроо сэлмээжэ,
Хэтынгээ мэндые
дуулаһайб.

Октябриин революциин һүүлээр Буряадтамнай Совет засагай тогтожо байха үедэ революционно удхатай олон дуунууд мүндэлэн зэдэлһэн юм.

Буряад-Монгол бидэнэй
Бүрин эрхэ мандаба.
Бултанай дурасхал
болгожо,
Бүгэдээрээ бодожо
бараалая...

Тэрэ сагта «Интернационал» гэжэ дууе буряад хэлэн дээрэ оршуулаад, аялгынь буряадшуу болгон дууладаг һэн. Ленин багшаяа, Коммунис партияа магтаһан дуунуудай олон байһаниинь мэдээжэ.

Бороогой ороход юунһээб!
Боро далайн мананһаа,
Большевик болохо
юунһээб!
Багша Ленинэй
һургаалһаа, —

гэжэ шангаар дуулалдан, нэрьесэ хатардаг байһан юм. Илангаяа ёохор наадан гээшэ тон лэ тэрэ үедэ боложо байһан байдалые дурдан, арад зонойнгоо дунда революционно үзэл нэбтэрүүлхэ ажал ябуулдаг бэлэй.

Шулуутайн дасанда
мүргэхөө болиё,
Советхэн хуулияраа ажалаа
сахия.
Анаагай дасанда мүргэхөө
болиё,
Автономи хуулияраа
ажалаа сахия.

Имэ дуунууд шажанда эсэргүү шэглүүлэгдэнэ бшуу. Энээн мэтэ удхатай дуунууд олон байгаа. Тиихэдэ шэнэ сагые магтаһан дуунууд бүришье олоор зохёогдоо бэлэй. Жэшээнь, энэ дуун:

Улаанхан зандаһаа
ургуулсан
Усанхан булагай
сайханиинь бэ!
Уласай байдалые
сайжаруулсан
Улаанхан хуулимнай
сайханиинь бэ!

Табатай ябахадаа, өөрынгөө түрэһэн Хара-Шэбэр нютагай һургуулиин байшан соо болоһон наадада эгэшэеэ дахажа, нэгэ үдэшэ ошоогшо бэлэйб. Эндэ түрүүшынхиеэ олон зоной хоолой ниилүүлэн һайханаар дуулалдахые шагнаа һэм. Хүбүүд нэгэн анги, басагад нэгэн анги болоод хоорондоо дуу шүүлсэн андалдажа наадаа һэн.

Хатархадаа хаядалтай
Хазаар дарамаар морин
юм даа, —

гээд хүбүүдэй нэгэ жэгдэ дуулалдаһаар басагадай урда ерэжэ дохиходо, харюудань басагад:

Ханилаад ябахадам
илдамхан
Харгы заамаар нүхэр юм
даа, —

гэжэ гоё һайханаар ханхинаса дуулалдаһаар хүбүүдэй урда ерэжэ дохидог байба. Гадна хүбүүд, басагад хамтадаа гар гараа барилсан, дүхэриг боложо, жэгтэй гоёор шэнэ шэнэ дуунуудые дуулалдаа һэн.

Хэдэн олон жэлнүүдэй үнгэрбэшье, арад зоной тэрэ һайхан наадан зосоомни хододоо һанагдажа, нюдэндэмни элихэн харагдажа байдаг. Ямар уран үгэтэй, ямар һайхан аялгатай дуун гээшэ һэм! Имэл хадаа эдэ дуунууд үеһөө үе залгажа, мартагдангүй мүнөө хүрэтэр зэдэлэн байдаг шуу.

Тэрэ үдэшэлэн шагнаһан дуунуудни үхибүүн заахан минии зүрхэндэ үни удаан ханхинажа, наһан соомни эгээн түрүүшын баяр, жаргал намда асараа һэн.

Бага ябахадаа, минии шагнаһан дуушад бултадаа ехэл шангаар, шадал соогоо хоолойгоо хашан, ханхинаса дууладаг һэн. Гансал минии эжы, тиимэшье шангаар бэшэ аад, зөөлэхэнөөр, хилгааһан хуур дээрэ өөрөө наадажа байгаад, аялга ниилүүлэн, үнэн зүрхэнһөө дууладаг бэлэй. Мүн томохон болоһон хойноо, Шулуутай нютагай Хусын Дондог гэжэ хүнэй аргааханаар аад, тон хүнэй зүрхэ хүдэлгэмэ ирагуугаар, сэдьхэлэйнгээ оёорһоо дуулахыень шагнажа һайхашаагаа һэм.

Нэгэтэ дуунай шадабари шудалһан Агын дууша басаган Чимитова Дээдэ-Үдэ хотоһоо манай Хара-Шэбэрэй һургуулида ерээ һэн. Бидэ, үхибүүд, гүйлдэн ошожо, энэ дуушанай дуулахые һонирхобобди. Юрэдөө, дууниинь хаанаһаа гарана гээшэб, гайхалтай. Урдань иигэжэ хүнэй дуулахые шагнаагүй байгаабди. Хоолойнь хүнхинэжэ, ехэл гүнзэгы, саанаһаа гаража, оёор, хизааргүй мэтээр урдажа байгаа һэн. Хайшан гэжэ хүн эды гоёор дуулажа һурадаг юм гээшэб гэжэ нютагайм зон гайхалсаа бэлэй. Минииишье зосоо энэ дуун олон жэлдэ зэдэлжэ ябаа.

Бүри томохон болоод Хориин дунда һургуулиин табадахи класста һуража байхадаа, һаяхан манай долоон жэлэй һургуули дүүргээд, аймагай комсомолой комитедтэ ажалладаг Гомбоев Жамбал-Доржын дуулаһан дуунууд хэзээш мартагдахагүйгөөр сээжэдэм хадуугдаа һэн.

Хориин Хуурай-Булам нютагта һэн гү, али Анаа нютагта бэлэй гү — Түхэреэбшэ гэжэ ехэ суутай дуушан бии юм гэжэ дуулаһан байгааб. Тэрэнэй дуулахые нэгэтэшэ шагнаха ушар намда тохёолдоогүй. Гадна Хара-Шэбэр нютагайнгаа эхин шатын һургуулиин гурбадахи класста һуража байхадам, Чойжонима Генинов гэжэ тон абьяастай дуушан хүбүүн бии болобо. Хориин долоон жэлэй һургуулида «Шэлдэй Занги» гэжэ наада табихадань, Генинов Шэлдэй Занги боложо дуулаба гэһэн суу тараа бэлэй. Уданшьегүй дуулажа наададаг «Шэлдэй Занги» гэжэ бишыхан оперо-зүжэг Хори, Хэжэнгэ, Яруунын хүдөө нютагуудаар табигдадаг болоо һэн. Бидэнэр, Хара-Шэбэрэй һургуулиин үхибүүд, зунай сагта хүүгэдэй талмайда (мүнөөнэйхеэр, пионерэй лагерьта) байхадаа, Агбан Аюржанаев вожатын ударидалга доро энэ зүжэг наадаһан байнабди. Гол роль Шэлдэй Зангиие би дуулажа наадааб. Иигэжэ найматай ябахадаа, түрүүшынхеэ сценэ дээрэ наадажа, артист болохоёо зүгнэһэн байгааб. Энэ зүжэгэй үйлэ Хитадай хилэ дээрэ баригдажа хархис Манжын сэрэгшэдтэ толгойн саазаар шиидхэгдэжэ алуулһан хори буряад Шэлдэй Занги гэжэ хүбүүн тухай домог һэн.

Урдань мүнөөнэйхи мэтэ, үндэһэн буряад оперо болон драмын театрнууд, радио болон телевидени, хэблэлэй газар, уран һайханай эмхи, уран зохёолой холбоон гэжэ байгаагүй. Эдэ бүхы эмхинүүдэй үүргэнүүдые арад зоной дундаһаа гараһан дуунууд дүүргэдэг байгаа. Нэгэ нютагта мүнөөдэр зохёогдоһон хурса үгэтэй, гүнзэгы удхатай, гоё һайхан аялгатай дуун үглөөдэрынь нүгөө нютагта дэлгэрэн тараад, арба хоноходо, бүхы аймагаараа зэдэлжэ, һара болоходо, Буряад оромнай сүмөөрөө тэрэниие дууладаг бэлэй. Эдэ дуунууд хадаа элдэб янзын темэдэ зохёогдодог, ажабайдалай бүхы ушар байдалые харуулдаг байгаа. Имэ хадаал дуун гээшэ арад зоной һанал бодолой түүхэ боложо мүнхэрнэ. Энээн дээрэһээ дууша хүнэй үүргэ тон хүндэтэй, тон харюусалгатай. Үнэхөөрөө дууша хүнүүд гоё һайхан дуугаараа арад зонойнгоо сэдьхэл дурые буляадаг, тэдэнэйнгээ зосоо һайн һайхан һанал бодол түрүүлдэг гээшэ ааб даа. Тиимэ дуушад балайшье олон бэшэ, тон үсөөн гэхэдэ болохо һэн. Гушаад оной үеын арадай дуушад гэхэдэ, Чойжинима Генинов, Цырен Хоборков, Мария Балсаева, Александр Бардамов, Николай Таров гэхэд лэ дүүрэшэхэеэ һанадаг. Саашадаа Москвада болоһон Буряадай искусствын нэгэдэхи декадын һүүлээр, дүшэ гаран онуудһаа эхилжэ дуушадай тоо нилээд нэмээ һэн.

Арадай дуунуудта аялгань эгээл голынь болодог. Һайхан аялгатай дуунай бии болоходо, хаа-хаанагүй дуулалдажа эхилдэг. Нэгэ арбаад жэл дуулалдаад хашархадаа, тэрэ дуунайнгаа аялга дээрэ ондоо үгэнүүдые зохёодог. Саашадаа үшөө нэгэ арбахорин жэлэй үнгэрхэдэ, тэрэ аялга үшөө шэнэ үгэнүүдтэй болодог. Хэрбээ дуунай аялга һайхан, үгэнүүдынь аялгадаа яг тааруу, сэсэн хурса байбалнь, тэрэ дуун ондоо боложо хубилангүй мүнхэрдэг.

Арадай дуун хадаа мүнөө үеын буряад дуу, хүгжэмэй эшэ үндэһэн болоно гэхэдэ, алдуугүй. «Энхэ-Булад баатар» гэжэ Буряадай түрүүшын оперо хадаа «Шоно баатар» гэжэ арадай дуунһаа үндэһэ абанхай юм. Мүнөө Буряадай гүрэнэй Ленинэй орденто оперо болон баледэй академическэ театрай сценэ дээрэ табигдажа байһан хэдэн олон үндэһэн буряад оперо болон баледүүд, арадайнгаа дуунуудһаа дулдыдан зохёогдоһон байна ха юм. Буряад ороноймнай композиторнууд, дуушад өөһэдынгөө зохёохы хүдэлмэридэ нэн түрүүн арадайнгаа дууе туг болгон үргэжэ, удхаараа социалис, түхэл маягаараа национальна искусствые зохёон байгуулдаг гээшэ. Оперно театрай болон ансамблиин артистнуудай дунда буряад арадайнгаа дуунуудые эрхим шадабаритайгаар дууладаг дуушад мүнөө олон болонхой. Тиихэдээ буряад арадай дуунууд саашадаа үеһээ үе залгаан, таһалгаряагүй урдажа, арад зонойнгоо ажабайдалые, түүхые, баяр жаргалые, уйдхар гашуудалые гэршэлэн байхань дамжаггүй. Тиимэл хадаа манай дундаршагүй баялиг мүн шуу.

Цырен ШАГЖИН,
РСФСР-эй искусствын габьяата ажал ябуулагша.

МҮНӨӨДЭР, ҮГЛӨӨДЭР

Июлиин 7—8-най үдэрнүүдтэ республикымнай 25 жэлэй ойн нэрэмжэтэ стадион дээрэ Росси гүрэнтэй Буряад ороной һайн дураараа ниилэһээр 325 жэлэй ойдо зорюулагдаһан зүжэглэмэл концерт-нааданууд болохонь.

Тэрээндэ СССР-эй арадай артист, Гүрэнэй шангай лауреат БОРИС ШТОКОЛОВ, СССР-эй арадай артистка СССР-эй Гүрэнэй шангай лауреат И. БОГАЧЕВА, Буряадай гүрэнэй Ленинэй орденто академическэ оперо болон баледэй театрай дуушад — СССР-эй арадай артист К. БАЗАРСАДАЕВ, РСФСР-эй арадай артист Д. ДАШИЕВ, гүрэнэй ород арадай Омско хоор, РСФСР-эй габьяата артистка ВАЛЕНТИНА ТОЛКУНОВА болон бусад мэдээжэ артистнар хабаадаха.

Июлиин 7-до 12 ба 17 часһаа, июлиин 8-да 12 ба 18 часһаа зүжэглэмэл концертнүүд эхилхэ.

Дурасхаалта ойн һайндэртэ зорюулагдаһан «СУРХАРБААН» гэжэ спортивна ехэ һайндэр июлиин 8-да республиканска ипподром дээрэ болохо. 10 сагта эхилхэ.

Июлиин 8-най үдэр этнографическа музейн оршоондо фольклорно һайндэр үнгэргэгдэхэ. Үдэрэй 15 часһаа эхилхэ.

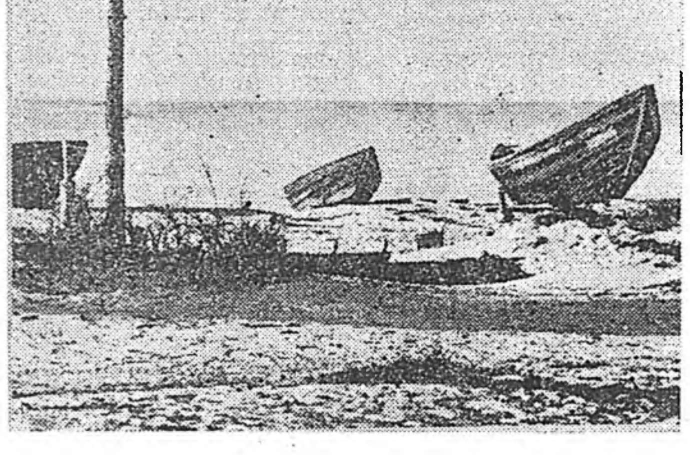

Гайхал түрүүлмэ аалин
Байгал далайн эрьедэ...
Долгид сагаалхин
Добтолногүй мүнөө
хэндэш.
Сахалинууд олоороо
шууян,
Сагаан далиа һэбинэгүй,
Үдын халуун бууян,
Үгэнэгүй ами, үгэнэгүй.
Онгосонуудшье амаранхай,
Омолинуудшье
гүн руу шунганхай.
Замханхай дууша
шубуухай.
Загаһашадшье хоронхой.
В. ПЛУТТЫН фотоэтюд.

ХАЛУУН ХАНИ БАРИСААН

Манай Закарпатиин соёлой областной байшангай дэргэдэхи интернациональна секциин гэшүүд Буряадай Автономито Совет Социалис Республикын ажабайдалаар, хүгжэлтөөр ехэтэ һонирхоно. Энэ темээр олон тоһто материалнуудые суглуулнабди. Буряадай үнэн сэхэ хүбүүн, Советскэ Союзай Герой, полковник Владимир Бузинаевич Борсоев тухай манай секциин гэшүүд һонирхолтой материал бэлдээ. Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнай үедэ Львовой газар дээрэ фашис нохосуудтай тулалдажа, эрэлхэг габьяа харуулан, В. Борсоев баатарай үхэлөөр унаһан байха юм. Бидэнэр Львов городто тэрэнэй хүүр дээрэ ошообди. Энэ городто мүн хэрэгтэй баримтануудые суглуулһан байнабди. Тиигэжэ «Полковник Владимир Борсоев — Советскэ Союзай Герой, буряад арадай үнэн сэхэ хүбүүн» гэһэн темээр хөөрэлдөөнүүдые, лекцинүүдые үнгэргэхэ текст бэлдэгдээ.

Мүн Буряадай АССР тухай материал суглуулнабди. Манай эндэ ажаһуудаг танай нютагай хүн, авиатор В. П. Плюснин республика тухайгаа, тэндэ ажаһуудаг арадуудай халуун хани барисаан тушаа һонирхолтойгоор хөөрэжэ үгөө.

«Буряад орон Украина хоёрой хоорондохи аха дүүгэй хани барисаан» гэһэн хөөрэлдөөнүүдые үнгэргэнэбди. Энэ темээр интернациональна секциин гэшүүд А. Донец, Л. Щорс, А. Грызов, М. Ганич, М. Иван гэгшэд промышленна предприятинуудта, һуралсалай зургаануудта лекцинүүдые, хөөрэлдөөнүүдые үнгэргэнэ. Имэ хөөрэлдөөнүүд «Художпром» фабрикада, «Рембыттехникэ» заводто, «Кооператор» санаторидо, олон тоото һургуулинуудта болоо. Шагнагшад ехэтэ һонирхоһон байна. Тэдэнэй хэлэһэн зарим үгэнүүдые дурдая. Ужгородой 7-дохи дунда һургуулиин директор И. Онысько иигэжэ хэлэбэ; «Советскэ Союзай Герой, полковник, буряад Владимир Борсоев тухай хөөрөөн манай зүрхэ сэдьхэл хүдэлгөө. Эхэ оронойнгоо түлөө баатаршалга гаргаһан аха дүү республикын хүбүүн тухай һурагшаднай ехэтэ һонирхобо». «Рембыттехникэ» заводой хүдэлмэришэн А. Гутич иигэжэ тэмдэглэнэ: «Буряадай Автономито Республика тухай хөөрэлдөө шагнаад, Улаан-Үдэ город намда бүри дүтэ түрэл болобо. Буряад нютаг тушаа олон юумэ мэдэжэ абаабди». Буряад орон Украина хоёрой хоорондохи халуун хани барисаан тухай сэдьхэлэй гүнзэгы үгэнүүдые Ужгородой 16-дахи һургуулиин һурагша Т. Крыса, таксиин жолоошон А. Талахадзе болон бусад хэлэбэ.

Манай республиканудай хоорондохи хани барисаан улам бүри бэхижэнэ.

О. БОРТ.

Ужгород.

МАНАЙ АЙЛШАН

„ҮНЭН СЭХЭ ХҮНҮҮД ДУРЫЕМ ТАТАДА...

Байгша оной хабар «Государственная граница» гэжэ уран һайханай фильмын зургаан серинэ телевизорээр хаража байхадаа, фильмын гол геройнуудай нэгэн Алексей Могиловой ролиие гүйсэдхэһэн артист Владимир Новиковтой нюур нюураараа уулзажа, тэрэнэй хабаадалгатайгаар буулгагдаһан кинофильмнүүд тухай хөөрэлдэхэ золтой байхаб гэһэн бодол ухаандамнишье ороогүй һэн. Мүнөө республикадамнай үргэнөөр тэмдэглэгдэжэ байгаа 325 жэлэй ойн баярай искусствын һайндэртэ хабаадахаяа ерэһэн мэдээжэ артисттай Улаан-Үдэ хотын промышленна предприятинуудта, кинотеатрнуудта, соёлой болон амаралтын паркнуудай зунай эстраданууд дээрэ хани халуун уулзалганууд үнгэргэгдэжэ байна.

«Прогресс» гэжэ кинотеатрта В. Новиковтой уулзажа, яһала удаан хөөрэлдоо һэм.

— **Наадаһан бүхы геройнууд сооһоотнай хэнииинь, юугээрээ Танда үнэтэйгоор һанагдадаг бэ? Өөрынгөө сэдьхэлэй гүн сооһоо абажа, геройнгоо үгэнүүдээр гэхэ гү, али киногой искусствын аргаар харагшадта, юрэнхыдөө хүн зондо юун тухай хэлэхэнь шухала гэжэ һананат?** — гэһэн хоёр асуудалдамни удхаар гүнзэгы харюунуудые үгөөшье һаань, үшөөл олон юумэн тухай хөөрэлдэгдэбэгүй гэжэ һанагдаа бэлэй.

Кинотеатрай директорэй таһалга соо столой саана һууһан дундуур наһатай, сэхэ харасатай, сэдьхэлээ юундэшьеб ханадаггүй хүнэй шэнжэтэй артистын урихаар миһэрээд, ганса республикымнай бэшэ, харин оронноймнай үзэсхэлэнтэ шэмэг — Байгал далайе хараһан тухайгаа хөөрэжэ эхилхэдэнь, шэг шарайнь зөөлэрһэнөөр харагдаа һэн.

— Дабһа, хужаргүй дэлхэйн бүхы уһанай баялигай гурбанай нэгэ хубиие багтаажа байһан Байгал далай бүмбэрсэг дээрэ хаа-яахана ушардаг байгаалиин онсо үзэгдэл гээшэ, — гэжэ В. Новиков суута далайн удха шанарые нэн түрүүн тэмдэглэнэ. — Хоморой шухаг шэнжэтэй далайдаа гамтайгаар хандаха тухайда хэды шэнзэн хөөрэлдөөн болоноб үндэр нэрэ зэргэтэй, дэлхэн дүүрэн мэдээжэ эрдэмтэд энэл асуудалаар хэды ехэ шэнжэлгэ хэнэб, албан зургаануудай хүтэлбэрилэгшэдэй зүблөөнүүд эмхидхэгдэнэб. Имагтал Байгал далайе тойроһон газарые гэнхэжэ, эндэ ажаһууһан хүнэй харюусалгань дабхар ехэ байха зэргэтэй. Теэд бидэнэй дунда энэ харюусалгаяа гэехэһээ, һэшхэлээ алдаһан зарим хүнүүдэй, хүтэлбэрилэгшэдэйшье ушардагынь шаналмаар байна. Байгал далайн уһанай ариг сэбэрые, тэндэ амидардаг загаһан, хорхойнуудай эрхэ байдалые шэнжэлһэн нэгэ эрдэмтэнтэй хөөрэлдэһэм, тиимэ баясамаар юумэ хэлээгүй һэн. Илангаяа отологдоһон модон олоор шэнгэнэ, зарим газарнуудта хайра гамгүйгөөр модо унагаахада, хэдэн олон горхонууд шэргэнэ бшуу. Тиихэдээ хүн зоной өөрынгөө түрэл байгаалида, тэрэнэй баялигта эзэн ёһоороо хандаха гээшэ шухалын шухала асуудал болоно ха юм. Тиимэһээ хамтын хэрэг тухай хубхай хооһон үгэнүүдые хэлэдэг, уһан ябадалтай хүнүүд бэшэ, харин үнэн зүрхөөрөө, гүн сэдьхэлээрээ оролдодог ёһото геройнууд минии дурые татадаг, — гэжэ В. Новиков хөөрэнэ.

— **Өөрынгөө актёрско зам тухай хэдэхэн үгөөр...**

— 1973 ондо Гүрэнэй кинематографиин бүхэсоюзна институтда орожо, СССР-эй артистнууд С. Ф. Бондарчук И. К. Скобцева хоёрой курсада һурааб. Студент ябахадаа, «Всего одна ночь» гэжэ уран һайханай фильмын гол рольдо наадааб. Багшамни, Сергей Федорович Бондарчук, студент байгаад, кинофильмдэ бү буулгуулагты гэжэ заабарилдагшье һаа, энээниие онсо зүйлдэ тооложо, зүбшөөл үгөө һэн. Тэрэ сагһаа хойшо олон серитэй, юрыншье, уран һайханай, гушаад кинофильмдэ наадааб. Тодорхойлбол, «Воскресная ночь», «Пуск», «Легко быть добрым», «Похищение Савойи», «Версия полковника Зорина», «Смерть на взлете», «Такая жёсткая игра — хоккей», «Полынь — трава горькая», «Тайна Эдвина Друда» болон бусад. — гэжэ В. Новиков хөөрэнэ.

— **Эдэ кинофильмнүүд сооһоо ямарынь, юугээрээ Танда хадуугдааб?**

— Англиин мэдээжэ уран зохёолшо Чарльз Диккенсэй «Тайна Эдвина Друда» гэһэн номой удхаар табигдаһан фильмдэ наадахань хүндэшье, хүнгэншье байгаа. Эдэ нүхэдһөө олон юумэндэ хүндэ гээшыень өөрөө тухайлна бэзэт. Харин мэдээжэ совет артистнууд Ростислав Плятт, Сергей Юрский, Маргарита Терехова, Лев Дуров болон Валентин Гафт гэгшэдтэй сугтаа наадахань ехэ хүнгэн, зохид байгаа. Эдэ нүхэдһөө олон юумэндэ һурагдаа һэн. Тиихэдэ «Опасные друзья» гэһэн фильм өөрынгөө өөрсэ шэнжээрээ хадуугдаа. «Магадан» гэжэ ара нэрэтэй минии герой холбоорилдодог байһан бирагүй зантай нүхэдөө орхижо, үнэн сэхээр ажаһууха гэжэ шиидэнэ. Шиидхэбэреэ нюунгүйгөөр тэдээндээ хэлэхэдэнь, нүхэдынь буруушаана. Өөрынгөө шиидхэбэриие хамгаалжа, төөрижэ, буруу харгыда ороһон нүхэдһөөнь дэмжэлгэ эрижэ, сэхэ сэбэр замда гархыень тэрэ уряална. Энэ зүришэлдөөнэй үедэ геройминии гэмтээшье һаа, хэлэһэн үгэнь, хэһэн шэнэ алхамынь бусадай зүрхэ сэдьхэлдэ гүнзэгы мүр сараа үлөөнэ ха юм. Мүн лэ «Пуск» гэжэ фильмдэ минии герой — Михаил Сенчилов, «Птицы летят на север» фильмдэ Борис Колчин, «За синими морями» фильмдэ халаанай начальник Журбин гэгшэд хамтын хэрэг урагшатайгаар ябуулхын тула үнэн сэдьхэлээрээ оролдожо, худал хуурмаг ябадалаар бэшэ, харин арюун сэбэр хэрэгээрээ шалгарна. Эдэ хадаа өөрынгөө элүүр энхые гамнангүй, даалгагдаһан ажалайнгаа түлөө сэдьхэлээ үбдэжэ ябадаг хүнүүд болоно. Эдэ хүнүүдые наадахадаа, тэдэнэй абари зангые, ажал хэрэгые минии харуулха бэшэ, харин харагшадай зүрхэ сэдьхэлые хүлгүүлхэ гэһэн зорилго өөртөө табидагби. Тэдэнэйм зариманиинь һайншье зантай, нүгөөдүүлынь эрид, хэр-

МАНАЙ АДРЕС, ТЕЛЕФОНУУД: ИНДЕКС: 670000

г. УЛАН-УДЭ ул. КАЛАНДАРИШВИЛИ, 23, редактор — 2-50-96, приемная — 2-54-54, зам. редактора — 2-68-08, зам. редактора — 2-62-62 отв. секретарь — 2-50-52, секретариат — 2-66-76, отделы: партийной жизни — 2-34-05, пропаганды — 2-56-23, промышленности и строительства — 2-61-35, сельского хозяйства — 2-64-36, 2-63-86, советского строительства и быта — 2-69-58, культуры и школ — 2-60-21, 2-57-63 информации — 2-60-91, переводов — 2-54-93, писем и селькоров — 2-67-81, корректорская — 2-33-61 выпускающие — 2-35-95, отдел объявлений — 2-65-54.

Республиканская типография Государственного комитета Бурятской АССР по делам издательств, полиграфии и книжной торговли г. Улан-Удэ, ул. Ленина, 35. Н-00498. Заказ № 156.